

A. Omakaitse.

Vene ajal.

1. Omakaitse organiseerimine ja tegevus kuni oktoobri riigipöördeni.

Eesti rahvas ei saanudki õieti veel maitsta 1917. a. revolutsioonist loodetud vabadusi, kui juba Tallinna kogunenud vene sõjaväelased ja vabrikutöölismassid hakkasid pildurdavalt mõjutama Eesti autonoomsuse arendamist, sest nad ei tunnustanud ühise Venemaa jagamist. Oma arvulise kui ka jõulise ülekaalu tõttu nad moodustasid T. S. S. nõukogust ja selle täidesaatvast komiteest organid, mis seadsid endale sihiks vallutada kõik võim ja hajutada eesti rahvuslikud organisatsioonid. Ses suhtes kohapealsed tsaristliku Vene tšinovnikud olid solidaarsed enamlastega. Juba varakult nad asusid ründama kubermangu komissari J. Poskat, ajutist kubermangu Maanõukogu ja Maavalitsust. Eesti rahvusväeosade organiseerimist püüti kõigiti takistada ja nendes distsipliini hävitada. Juba juunis jõuti eesti rahvuslike lippude mahakiskumisele kubermangu komissari tagandamiseni. Nii pidi eesti rahvas jätkama vana võitlust rahvusliku olemise eest, seekord aga hoopis kardetavama vastasega — harimatu vene massiga. Venemaa jagamatuse ideedele lisandus abitegurina üha tugevam enamlus, kes „kõigi maade tööliste“ nimel algas võitlust rahvusliku Eesti enesemääramise vastu. Enamlike partei liigete arv oli tõusnud mõne kuuga sadadest tuhandeini ja nende mürgine propaganda tegi vene väeosadest korratud karjad, kelle lähemad sihid olid vaid röövimine ja vägivaltsamine. Pealegi enamlased

hakkasid oma võimu kindlustamiseks juba aprillis organiseerima reaaljõuna punakaarti. Kogu sündmuste areng ennustas kodanikele raskeid päevi just oma riigi sõjaväemasside poolt.

Avalik korrakaitse — rahva miilits oli kõigi nende ohtude vältimiseks liig nõrk, mistõttu Tallinna kodanikud pidid enese kaitseks ise organiseeruma.

Riia langemine 21. augustil 1917. a. sakslaste kätte sundis asuma juba mingile kodanike omakaitse organiseerimisele*). Oli just viimne tugevamini kindlustatud kaitsejoon põhjas vallutatud ja seega vaenlasele avanenud tee Baltimaile.

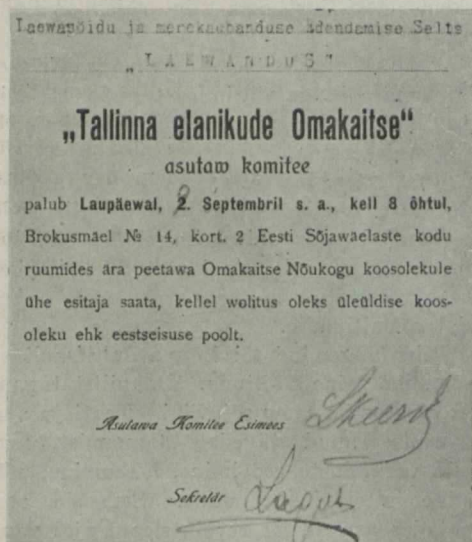
Riia langemine tõi Lõuna-Baltimaalt sõjapõgenike laine Tallinna. Paanilist taganemist alustas ka vene sõjavägi. Teati ju vene demoraliseerunud vägede taganemist, mida saatis varanduste röövimine, lõhkumine, põletamine ja elanike tapmine. Segaseid aegu kasutades asuvad ka revolutsiooni ajal vanglaist vabanenud roimarid ja muu tume ollus varastama ja röövima. Liivi kubermangus need olid juba alanud. Nii vene taganevad omad väed olid palju ohtlikumad vaenlasest. Ühesõnaga, vene vägi oli muutunud mingiks Wallensteini röövpandeks.

Samal ajal enamlased vallutasid ka Tallinna T. S. S. täidesaatva komitee. Võim oli

*) Kuni 1. veebruarini 1918. a. on kuupäevad toodud vana kalendri järgi.

peaaegu täielikult libisemas enamlaste kätte, kelle aktiivsemad massid koosnesid eesti rahva huvide vastastest venelasist ja lätlasist.

Mõned Tallinna eesti seltskonnategelased otsustasid nende hädaohude vastu asuda Tallinna kodanike organiseerimisele. Augusti lõpul peeti advokaat (Saar-) Keerdi korteris sellekohane koosolek, kus moodustati „Tallinna elanikkude Omakaitse asutav komitee“, mille esialgseiks korraldajaiks jäid L. Keerd ja Ipn. Lagus. Et organisatsiooni ei pääseks usaldamatut ollust, pidi liikmetevõtt toimuma seltside ja muude organiseeritud ettevõtete kaudu, kelle esitajaid kavatseti kutsuda 2. septembri 1917. a. õhtuks „Eesti Sõjaväelaste Kodu“ ruumidesse Brokusmäele 14—2. Mõnesuguste takistuste tõttu koosolek toimus alles 9. septembril sealsamas.

Sellele koosolekule oli kutsutud vaid tähtsamate seltside ja asutuste nagu Eesti Ajut. Maavalitsuse, linnaameti j. t. esindajad, et suuremaks koosolekuks saada nende kõlbelist toetust ja et omakaitse asutamise mõtet süvendada kindlates enamlusvastastes ringkondades. 9. septembri koosolek, omades veel informatsiooni iseloomu, tunnustas siiski ko-

danike omakaitse asutamise hädatarvilikuks ning soovitas kokku kutsuda seltside, ametiühingute j. m. esindajate üldkoosoleku organisatsiooni laiemale alusele seadmiseks.

Järgmine Omakaitse asutamise üldkoosolek määrati 18. septembriks samas „Eesti Sõjaväelaste Kodu“ ruumides Brokusmäel. Sinna kutsuti ajalehe kaudu (Pvl. 13. IX. 17) kõigi Tallinna seltskondlike asutuste, tööliste ühingute, ametiühingute, aateühingute, seltside jne. esindajad. Edasi põhjendati omakaitse asutamise tarvidust päevasündmustega. „Kui nüüd looduse poolt nii tugev kaitseliin Riia all, mida pealegi kaks aastat kõigi abinõudega ja sõjamoonaaga varustati, läbi murti, siis ei ole põrmugi kindlustust, et vaenulised väed edasi ei tungi ja Tallinna ka Riia saatust ei taba, et linnaelanikke metsikud röövsalgad tapma ja rüüstama ei tule. Sellepärast on iga arusaaja inimese kohus mõelda, aru pida ja abinõusid otsida, kuidas oma perekonda, iseennast ja rahulisi elanikke hirmsa saatuse eest hoida ja mitte abitult röövlite tapariistade alla jätta... Sellest kõigist järeldades jääb ainult üle oma abi peale toetada, see on: linnaelanikkude enese kaitse korraldus luua.“

Põhja-Eesti oli juba oma kulul saanud tunda sõdurite röövimisi Dankovski ja Mazalski polkude ümberpaigutamise puhul. Tallinnas tegid vägivalda teod kodanike õise liikumise ja julgeolu hoopis võimatuks. Miilits nende takistamiseks oli nõrk, ometi registree- ris ta neid, mis põhjustasid kaebusi kui kubernangu komissari nii T. S. S. nõukogu ees ja ka ajalehis. Vastutustundeta nõukogu pidas seda eneselegi piinlikuks, eelkõige aga enamlusvastaseks propaganda materjaliks. Ta soovitas miilitsameestele ettekirjutusega keelata röövjuhtumite kohta protokollide koostamist, et asi kokkuleppe teel lahendada!

Liivimaal vene taganevad väed olid riisunud ja tapnud rahulikke elanikke õige laialistel aladel ning muutnud mõisu ja küli varemeiks.

Niisiis, vene sõdurite aplad massid, kriminaalse kalduvusega ollus ja võimuhaarav enamlus sundisid Tallinnas kodanikke vaata-

mata rahvusele ühinema omakaitse korraldamiseks.

Enne 18. septembri koosolekut Joh. Pitka ja kaupmees Ed. Saarepera töötasid välja omakaitse põhikirja kavandi, mis võeti 18. septembri koosolekul ka vastu.

18. septembriks oli lõunud omakaitse tarvidus seltskonnas juba nii läbi, et koosolekul olid esindatud 76 organisatsiooni ja asutust. Juhatajaks valiti kaupmees Ed. Saarepera ja protokollijaks Peeter Parikas. Ka seal tunnistati (3 häälega vastu) omakaitse organiseerimine tarvilikuks.

See koosolek andis omakaitsele varem väljatöötatud ja Peeter Suure merekindluse komandandi Leskovi poolt heakskiidetud põhimõtete alusel kindla kuju. Koosolekul viibijad tunnistasid end „Tallinna elanikkude omakaitse nõukoguks“, kuhu võisid esindamata ühingud veel saata oma saadikuid. Nõukogu valis 9-liikmelise juhatusse või „Täidesaatva komitee“, nagu ses revolutsiooni meeleolus nimetati seda. Täidesaatvasse komiteesse kuulus 4 eestlast:

- 1) Tall. T. ja S. S. nõuk. liige Viktor Kraut;
- 2) kaupmees Eduard Saarepera;
- 3) Tall. äriteenijate ametiühisuse esimees Alfred Rossmann;
- 4) Laevasõidu edendamise seltsi „Laevanduse“ esimees, kaugesõidu kapten Johan Pitka;

2 venelast:

- 1) kaupmees Nikolai Ivanov,
- 2) Linnapanga juhataja Ivan Winogradov;

2 sakslast:

- 1) kaugesõidu kapten Georg Brockhausen
- 2) ja aadlik Ernst von Lilienfeldt;

1 juut: ärimees Benzion Gudovsky;

Revisjoni komisjoni eestlased: Alevi tuletõrje seltsi abiesimees Arnold Anderson ja Eesti panga laekur Johannes Soonike; vene-lane, vene seltsk. ühenduse esimees Aleksander Lionov; sakslane pangaametnik Klaus Scheel ja juut veoäripidaja Levinovitš.

Täidesaatev komitee kasutas talle antud õigusi, koopteeris juure advokaat L. Keerdi

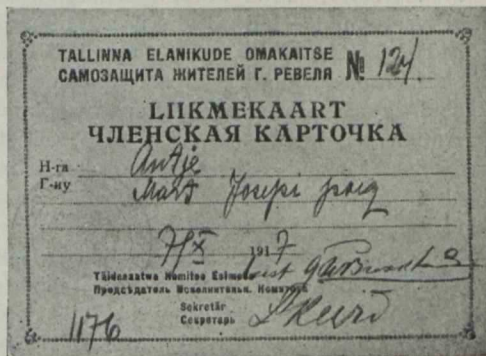
ja Tall. Tuletõrje ühingu peamehe J. Toffelmanni. Edasi Täidesaatev komitee valis enesele asjaajaja-juhatuse:

esimees Ed. Saarepera, abi Ivanov; sekretär L. Keerd, abi Gudovski ja laekuriks v. Lilienfeldt.

Siit järgneb, et Kaitseliidu sünnipäev tuleks paigutada ta õigele asutamispäevale 1. oktoobrile (vana kal. j. 18. september). Et ta siis kandis teist nime, pole oluline.

Juba sellel koosolekul tuli kokkupõrkeid enamlastega, kes tahtsid omakaitse organisatsiooni viia sõltuvusse T. S. S. nõukogust ja sellega rakendada kogu ettevõtet enamluse teenistusse. Et neid oli vaid 8 isikut, enamlusmeelsete velskerite, autojuhtide, kojameeste, trüki-, jahu-, kivi-, metallitöölise ja Töölisvanemate keskkomitee esindajad, siis nad lahkusid protestides koosolekult. Need ühingud jäidki omakaitsest eemale.

25. septembril pöördub T. E. O. täidesaatev komitee jälle Tallinna elanike poole üleskutsega rahvusele, usule ja maailmavaatele vaatamata astuda omakaitse liikmeks. Et kriminaalset ollust eemale hoida, nõuti siiski igalt kandidaadilt soovituskirja mingilt selt-silt, ühingult või omakaitsele tuntud usaldusväärselt isikult. Liikmeid tuli omakaitse

õige hoogsasti väga mitmesugustelt kutsealadelt, enamasti siiski seltskondlikest organisatsioonest, ametiasutustist ja äriettevõttest. Omakaitse tegevusest võtsid osa Tallinnas asuvad eesti ohvitserid, ja patrulliteenistuses

käis Tallinna eesti sõjaväelaste formatsioon, millest hiljem moodustati 3. eesti polk.

Isegi „Eestimaa Vigastatud Sõjameeste Ühisus“ korraldas end omakaitse teenistuseks.

Omakaitse *majandus* baseerus peamiselt liikmete 1 rublalisele liikmemaksule ja vabatahtlikele ühingu ja ettevõtete annetusele. Mõisnike Krediit-Kassa annetas kohe omakaitsele 1000 rubla ja palus ühtlasi eesti sõdureid endale kaitseks. Tallinna Eesti Laenuja Hoiu-Ühisuselt saadi 500, „Lootuse“ selt silt 200 rubla ja veel paljudelt teistelt.

Raskem oli *relvastuse küsimus*. Olgugi, et neid sellal juba libises mitmesugusel teel rahva kätte ja oli võimalik saada väeosadeltki, aga see tõmbas T. S. S. nõukogu tähelepanu omakaitsele ja äratas energilist vastutööta- mist enamlaste poolt.

Põhikiri oli üldjoonis välja töötatud ja omakaitse nõukogu poolt vastu võetud. Aga kogu omakaitse organisatsioonis puudus veel ametivõimude tunnustus. Kubermangu komissari kompetentsi ei kuulunud selle kinnitamine. Oma sõjaliselt iseloomult see pidi alluma kindluse komandandile Leskovile. Viimane suhtus juba algusest peale omakaitsele heatahtlikult, lootes temast korralgedas Tallinnas väärilist korrakaitajat.

Omakaitse rahuliku organiseerimisega ei jõutud veel lõpule, kui sõjalised sündmused sundisid seda kiirendama. 29. septembril viskasid sakslased Tagalahes dessandi maale ja hakkasid saari vallutama. Sellega vaenlane oli astunud Eesti pinnale. Elanike paanilist põgenemist ei olnud sellisel määral kui Riia langedes. Seda rüüstavamalt hakkasid saartelt ja Läänemaa randadelt taganema vene väeosad. Nad pidasid endid üles kui vaenlase maal! Ja ei olnud ühtki võimu neid takistamas. Kui oli taanduvaid sõdureid vähe, siis nad vaid varastasid; oli neid massiliselt aga rohkem, siis võeti vägivallega. Omanikud ja miilitsamehed kihutati tapmise ähvardusel eemale ja rööviti, mis meeldis või saadi kätte. Varsti olid põgenevate sõdurite jõugud Tallinnas, kus oli igapäev karta kindluse rahu- tute polkude poolt linna avalikku rüüstamist.

Nende sündmuste mõjul hakkas Tallinna omakaitse koonduma uusi liikmeid. 8. oktoobril oli neid juba arvult 2500. Kindluse komandant oma väeosi kartes lõpetab 7. oktoobri sundmäärusega õhtul kella 10 kuni hommiku kella 6 linna tänavail igasuguse erilubadeta liiklemise. Järgmisel päeval ta annab päevakäsuga Tallinna elanike omakaitse põhi- korraldusele oma sanktsiooni, milles lahendatakse omakaitse vahekorrad sõjaväelise patrulliga ja miilitsaga. Õhtu koosolekul võtab omakaitse nõukogu selle korralduse vastu.

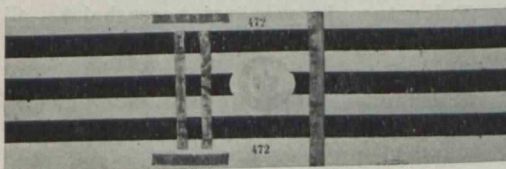
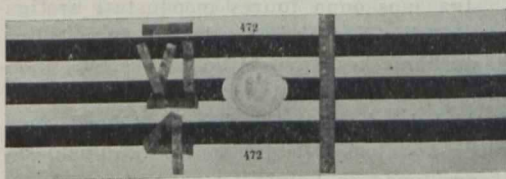
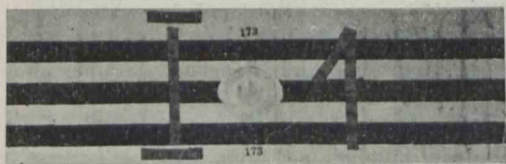
6. kuni 10. oktoobrini luuakse selle alusel linnas miilitsa jaoskondade järgi 6 omakaitse jaoskonda. Jaoskond jaotati omakorda rajoonidesse. Tänavaväel pandi õhtuti patrullkon- nad, eesti polgu sõdurid ühe või kahe omakait- selase juhatusel. Omakaitse liigegi oli relvas- tatud ja ta kandis tunnuseks Tallinna linna värvi — sini-valgetriibulist käesidet vasemal ülakäisel jaoskonna ja rajooni märkidega. Tänavpatrullid olid väljas õhtul kella 6 kuni kella 6 hommikul kolme vahetusega.

1. jsk. pidas oma suurema organiseerimis- koosoleku 10. okt. Girgensooni tn. 6. linna alg- koolis; 2. jsk. — 9. okt. Narva mnt. 40 kontroll- palati ruumides; 3. jsk. — 10. okt. Tartu mnt. 35 koolimajas; 4. jsk. — 8. okt. Ahju tn. Kirsi- puu koolimajas; 5. jsk. — 9. okt. Kordese tn. 4 Westholmi koolimajas ja 6. jsk. — 9. okt. Toom- kooli ruumides Kooli tn. 11.

„Estonia“ teatri näitlejad ja muu rahvas moodustavad teatri ja selle ümbruse kaitseks 32-liikmelise omakaitse erirühma. Nende hul- gas ei puudu ka proudad H. Einer ja B. Kuusk- man.

Realkooli vanemate klasside õpilased moo- dustasid õpetaja Õunapuu organiseerimisel oma eri-õpilasroodu. Nende eeskujul organi- seerusid ka gümnaasiumi ja kaubanduskooli õpilased. Juba Maailmasõda oli äratanud õpi- lalis suurt huvi sõjaväeteenistuse vastu. Nüüd anduti asjale seda hoogsamini, et küsimuses oli oma kodulinna julgeolu kaitse. Neil ajal süvenes ja levis omariiklusidee. Kui eluko- genud mehed selle võimalustes kahtlesid, siis isamaalikult häälestatud koolipoisid võtsid asja palju reaalsemalt.

Samal ajal organiseerusid Nõmme elanikud omakaitseks. 10. oktoobril peeti Nõmme Heategeva seltsi ruumides ühine suurem koosolek, millega pandi alus sealsele omakaitsele.

Omakaitse liikmete käesidemed.

Ülal: lihtliikmele.

Keskel: rajooni ülemale.

All: jaosk. ülemale abile.

(Kaitseliidu jaoskondade sünnipäevadeks tuleks lugeda 1917. a. oktoobri algpäevi, kuna nad tegelikult organiseeriti.)

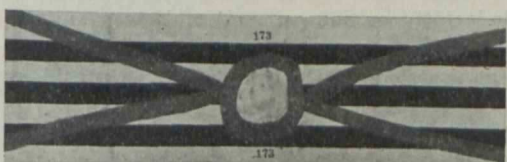
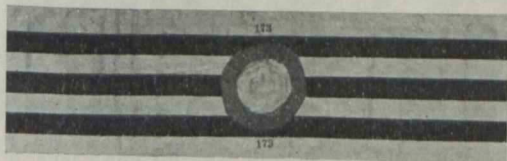
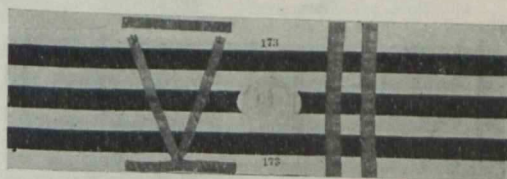
Oktoobrikuu esimene pool möödus Tallinnas omakaitse vaimustatud propaganda tähe all. Ühine oht sidus kõik mitteenamlikud kodanikud oma vara, perekondade ja elu kaitseks.

Juhatusliikmed Pitka ja teised käisid jaoskondades organiseerimist juhtimas ja aitas. Kogu asja organiseerimise raskus laus Pitka ja Saarepera õlgadel. Kaasa aitasid Soonike, majavanem Max Tiido ja teisi. Juhatusel liige Gudovski oli usin liikuma, miks teda kasutati adjutandina. Ka omakaitse ümber koondunud sakslasist olid mõned küllalt energilised tegelased. Von Lilienfeldt näiteks täitis laekuri kohuseid päris kiiduväärselt.

Ka 3. eesti polgu sõdureile olid need, kuigi rasked, ometi üllad päevad, millal nad ühes kodanikega asusid kodulinna kaitsma võõra vägivalla vastu. Enamlaste kihutustöö oli nõrgendanud nende ridades distsipliinitunnet, aga saanud linnakaitse austava ülesande endile, nad marssisid igal õhtul korralikes kolonnides Brokusmäele, omakaitse staapi ja sealt määratult jaoskondadesse patrulliteenistusse. Vene sõdurmassid imestasid ammulisui tänavail, et veel leidub selliseid korralikke väeosi kaootilises Venes. Sellega eesti sõdurid teenisid täieliku lugupidamise mitte ainult eesti seltskonnas, vaid veel suuremal määral vene sõdurite juures. Kohe lakkasid korratud ja öised ümberkolamised.

Vargaid ja sissemurdjaid tuli alul igal ööl otse teolt jaoskondadesse toimetada. Tatari tänaval läks omakaitse ühe vene sõdurite röövpandega tulevahetuseni, kus lasti kaks venelast maha ja 3 omakaitse liiget sai haavata.

Omakaitse organisatsioon töötas esialgu julgesti ja järjekindlalt. Patrullid kõrvaldasid tänavailt eranditult iga ööloata liikuva

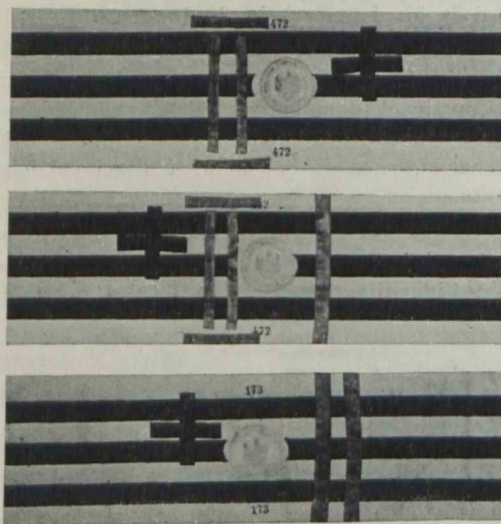
Ülal: jaoskonna ülemale.

Keskel: nõukogu liikmele.

All: juhatusel liikmele.

inimese. Joobnud vene madrused ja sõduridki alistusid tänavpatrullidele aupaklikult, peamiselt eesti polgu sõdurite tõttu. Kuna omakaitseelased olid nende silmis kirutud „buržuid“. Kord peeti kinni isegi kindluse komandant kontr-admiral Leskov, kes liikus ööloata ja viidi jaoskonda. Leskov oli maininud seda tihti omakaitse tegevust ülistades. Kodanikud võisid jällegi rahulikult ööd vastu võtta.

Sellal maksis Tallinnas öösiti valgustatud akende keeld. Vaenlase õhurünnakute pärast pidid õhtuti aknad olema kaetud või majad hoopis pimedad. See korraldus oma uudsusega andis esialgu piilkondadele palju tööd.

Ülal: sanitarile.
Keskel: sanit.-rühma pealikule.
All: arstile.

Vägivaldsete aegade ja hirmus segaste olude tõttu on jäänud meil mulje omakaitsest nagu see oleks olnud mingi kahvatu, mannetu organisatsioon. Et enamlased hajutasid ta ühekuise tegevuse järele, siis nagu tal ei olekski olnud mingit tähtsust. See pole õige. Nende aegade kohta oli omakaitse hea organisatsioon ja tema tegevus ning tähtsus küllalt suur. Veel suuremad aga veel selle kodanike organiseerimise kogemused, traditsioonid,

mida edaspidi kasutasime edukalt. Lähtudes neist seisukohtadest vaatleme teda pisut lähemalt.

Liikmeid võttis vastu ja andis välja käesidemeid ja liikmekaarte täidesaatev komitee. Liikmed jagunesid jaoskondadesse, kus nad valisid endi keskel jaoskonna juhataja, tema abi ja kirjatoimetaja. Jaoskond jagunes suurst mööda rajoonidesse. Rajooni elanikud — omakaitse liikmed valisid endi keskel rajooni juhataja ja tema asetäitja.

Iga jaoskonna juures moodustati arstiga eesotsas üks sanitaarrühm ja üks 20-meheline päästerühm, kes varustatud kirvestega, kangidega, labidatega abiandmiseks pommitamise ja tulekahjude puhul. Omakaitse oli oma arstlik komitee, kelle juhtimisele kuulusid sanitaarrühmad ja haigla.

Valgustuse ja veevärgi korrashoiuks oli ette nähtud tehniline rühm, keda juhtis gaasivabriku meister.

Rüüstamise, tulekahju kui ka pommitamise juhtumiks olid välja töötatud signaalid ja omakaitse liikmeile seks puhuks määratud kogunemiskohad. Oli loodud signalisatsiooni süsteem ja patrullide varustuse hulka kuulus ka signaaliprasun.

Patrull koosnes 3—6 eesti sõjaväelasest ja 1 või 2 omakaitseelasest. Ta oli alatise liikumises miilitsa-posti lähedal alati abivalmis, alludes miilitsionäärile. Sõjavägede linnast lahkudes pidid neid asendama omakaitse kõvendatud patrullid ja politsei puudumisel pidi astuma viimasegi asemele omakaitse.

Täidesaatev komitee töötas tihedas kontaktis seltskonnaga ja jaoskondade juhatajatega. 14. oktoobril omakaitse liigete arv on tõusnud 3000. Sellal on elanike huvi omakaitse tegevuse vastu ka kõige suurem. Nõukogu koosolekuid otsustatakse pidada iga kuu 15. ja 30. päevale järgneval pühapäeval. Täidesaateva komitee koosolekud määrati igal nädalal esmaspäevaks, kesknädalaks ja reedeks, millest ka jaoskonna juhatajad peavad osa võtma.

Harva tuleb veel ette juhtumeid, kus patrulle revideerides ei leia omakaitse liikmeid olevat kohtadel. Peamisi sekeldusi tegid öö-

siti joobnud madrused ja mingid enamlaste poolt väljaantud öölubadega liikujad. Ühest küljest olud olid rahunenud. Vägivallateod harvenesid või jäid hoopis ära. Teisest küljest tõstis enamlus aga ikka ähvardavamalt pead ja selle vastu ei ulatunud omakaitse jõud.

10. oktoobril tegi enamlaste T. S. S. Kesk-komitee Petrogradis riigipöörde otsuse, mille järele nad algasid Tallinnas võitlust oma tugevama vastasega — omakaitsega. 19. oktoobril nõutakse omakaitse juhatuselt instruksiooni, mille järgi nad teostavad linnakaitset. Kuigi nad teadsid seda ise, püüti omakaitset alistada nõukogudele. Juhatus keelab oma liikmeil nüüd relvi registreerida, et enamlased võimule tulles ei teaks neid ära võtta, vaid need tuleb igaks juhtumiks ära peita.

Ühtlasi hakatakse looma tänavakomiteid, kes omakaitse likvideerimise puhul moodustaksid siiski mingi relvastatud jõu võimalike riisumiste puhul.

23. oktoobril kutsutakse jällegi omakaitse juhatus T. S. S. Täidesaatvasse komiteesse, kus neilt nõutakse omakaitse likvideerimist või komiteele alistumist. Joh. Pitka selgitades rahutute aegade hädaohtu rahulikele elanikele ei nõustu kummagi ettepanekuga. Ka miilitsaülem Hellat rõhutab omakaitse vajadust, millela nõrk miilits ei suuda linnas korra eest vastutada. Omakaitse jääb küll sel puhul likvideerimata, tema tegevust vaid salilatakse, kuna enamlased ka ise ei suudaks linnas korda hoida, aga omakaitse lubavad nad „puhastada“.

Samal päeval enamlased panevad oma komissarid avalikesse asutustesse, sadamasse, jaamadesse, postile, merekindluse staapi jne. Anvelt tahtis „Estonia“ teatrilegi määrata komissari, kes oleks siis kommunisteeritud teatrigi ja lavatarbeid jaganud töölisringkondadele. Estonlased tarvitasid oma näitekunsti näitlesid ka Anveldile, et neil ongi teater kommunisteeritud. Paremini seda enam teha ei saagi. Komissar jäi määramata ja garde-roob, näiteseinad ja muu varandus jäi laiali kandmata. Võimu täielik üleminek oli vaid päevade küsimus.

24. oktoobril kutsutakse omakaitse nõukogu kokku. Juhatus annab aru oma tegevusest ja kujunenud olukorrast. Otsides teid enamlaste võimu vastu, otsustati linnas korrahoid formaalselt anda linna omavalitsuse hoole, kes pidi otsustama, kelle juhatus alla jäävad edaspidi öised tänavpatrullid. See võte oli vaid diplomaatiliseks käiguks, et omakaitse elupäevi pikendada. Linnaamet ka oli enamlaste käes, aga nemadki ju vajasisid linnas korda.

Тревожные сигналы. Häda signaalid.	
Сигналы. Signaaliid.	Сборные пункты. Kogumise punktid.
I. УЧАТКА Jaukand	Газовый завод. Gaasivabrik. Григорьевская ул. Gligorensoni uul. Компеловская ул. Kompil uul.
II. УЧАТКА Jaukand	Газовый завод. Gaasivabrik. Инженерская ул. Insitendi uul. Компеловская ул. Kompil uul.
III. УЧАТКА Jaukand	Магистральная ул. Maastri uul. Толковая ул. Katsõpõpi uul. Сельскохозяйственная ул. Gildi uul.
IV. УЧАТКА Jaukand	Госпитальная ул. Hospitali uul. Антоновская гора. Tõnismägi. Защиты Лопота. Luhteri wabrik.
V. УЧАТКА Jaukand	Карлоская церковь. Kaarli kirik. Башня-Портская ул. Balliõli maantee. Корветная ул. Telliskivi uul.
VI. УЧАТКА Jaukand	Олежская церковь. Olevi kirik. Ванюшкин. Toompes. Почтовая ул. Posti uul.
Сбор сигналов в пожарном доме Tuletõrjajad kogugu Pritsimajasse.	
Пиррова. Rüüstamine.	
Бойбаража. Põrmitamine.	

Вõimu haaramiseks enamlased hakkasid energiliselt organiseerima reaalse jõuna kevaldel poolelijäänud punakaarti. Siia kogunes peale vähese eksiteele viidud korralike kodanike juhuslik ja lahtine ollus, kes vähem hoolis mingist korrakaitsest kui „soomusest“, mis sel teel võis hankida.

Punakaart andis vastasele omakaitsele nimeks „valgekaart“, mis pidi koosnema „neetud“ kodanlasist ja mõisnike poolehoidjaist. Need lööksõnad heidutasid oma poolt omakaitse liikmeid.

Enamlased muutusid üha jultunumaks. Esinesid omakaitse liikmete suhtes väljakut-

suvalt, norisid tüli, söimasid ja ähvardasid punase terroriga. Loomulik, et selline olukord mõjus kartlikesse ja vähemarenenud omakaitse liikmeisse masendavalt. Liikmed jäid oma kohustuste vastu loiuks, hoidusid hirmuga tagasi ja hakkasid organisatsioonist koguni lahkuma, varjates õigeid lahkumise põhjusi. Kodanike demoraliseerimine ja depresseerumine oli enamlaste osav taktika, millega nad valmistasid teed võimule.

Kui nad 27. oktoobril kõik ametiasutused Tallinnas, peale Ajutise Maavalitsuse, võtsid üle, siis ei avaldatud vastupanu enam kuski. 26. ja 27. oktoobril avaldas omakaitse juhatus veel üleskutseid Tallinna kodanikele, tuleta-des neile meele oma kodanike kohustust enese ja oma perekonna vastu, mida nad peavad täitma omakaitse liikmeks astumisega. Need üleskutsed ei avaldanud enam endist mõju. Lagunemine kestis. Silmanähtavalt kaldus nõukogude poole aktiivsete sõdurmasside poolehoid. Kodanikud muutusid kartlikult passiivseks. Omakaitse küll veel teotses edasi, väliselt näha endiselt, aga ta kõlbeline jõud ja meeoleolu olid lootusetult lagunemas. Tema tahteimpulsid olid halvatud, ja sellisena ei kõlvanud ta enam võitlemiseks.

11/12. novembri ööl, laupäeval vastu pühapäeva, tungisid relvastatud madrused revolutsiooni komitee käsul Brokusmäel omakaitse staapi. Ajasid mehed valvekorralt koju, võtsid kaasa kõik relvad, kassa ja muu mis leidis, aga liikmete nimekirjad jäid neil saamata ja sulgesid ruumid. Ka patrullis olevailt liikmeilt korjas punakaart relvad. Omakaitse tegevus sel kujul oli lõpetatud. Tähtsamad paberid ja relvade enamus oli juba ennem peidetud Saarepera venna ja M. Tiido juure. Nende asukohta teadis ainult mõni üksik inimene.

2. Enamlaste võimuaeg.

12. novembrist alates ei saa Tallinna omakaitse avalikult enam kuidagi takistada korruptsiooni süvenemist. Laialiaetuna ei likvideeru see organisatsioon, vaid saab hoopis uue ilme. Eesti rahvusliku iseseisvuse, ka

Ülelinnalise organisatsiooni lõppedes korraldavad nüüd üksikud majad eriti II jaoskonnas valvet hoovidel, et rüüstajate sissetungimisel häirida elanikke ja korraldada ühist vastupanu. Selle korralduse tulemused pole aga lähemalt teada.

Kolm päeva hiljem 15. novembril hajutati Ajutine Maanõukogu ja 20. novembril Ajutine Maavalitsus. Nüüd oli Tallinnas rahulikest asutustest eestlaste käes veel vaid Eesti sõjaväelaste ülemkomitee. Seegi oli läinud enamlaste mõju alla. Eesti sõdurite kaasabil oleks saanud korraldada vastupanugi, aga sellest lootusetust ja asjatust verisest katsest loobuti.

Kes pole elanud kaasa selle revolutsiooni mürgiste uimade aegu, see kahtlemata küsib, kuidas oli võimalik, et käputäis enamlasi lõi Tallinnas olukorra, milles vallutasid võimu? Näiteta on seda seletadagi raske. Võimu ei haaranud nad mitte oma reaalse jõu üleolekuga, vaid meie inimeste kõlbelise jõu hävitamisega. Sihikindlat korda ja igasugust distsipliini lõhkva propagandaga halvati ühiskonna tahte- ja teoimpulsid. Päriskorralikud inimesed muutusid lõdvaks, teo- ja tahtevõimetuiks ning nii nad alistusid raukadena revolutsiooni häbistavale saatusele, mitte enamlastele. Ainsaks moraalseks reaaljõuks oli sellal Eestis 1. eesti polk. See ei olnud enam Tallinnas. Kui oleks 1. eesti polk püsinud kõik need ajad Tallinnas, siis oleks pidanud toimuma üks kahest: kas ta oleks ise infiltratsiooniga „punatõppe“, või poleks enamlased Tallinna üldse vallutanud.

Meie iseseisvusaeg on hiljem annud selge näite, kuidas hävitatakse kodanikus ühiskondlikuks eluks tarviline kõlblus. Võrreldagu neid aegu.

tema autonoomsuse mittetunnustamisega põletasid enamlased enese ja rahvusliku eesti kodanluse vahel kõik sillad. Siitpeale muutub see Tallinna kodanike kaardivägi puhtpoliitiliseks organisatsiooniks. Senistest korraldajate

ülesannetest siirduti iseseisva Eesti loomise ideedele. Maapäeva sellekohane otsus novembrist sai inimestele korraga selgeks ja ainsaks reaalsemaks sihiks. Reamehed demobiliseerusid enamuses relvadega. Juhid, kaader, jäi mingisse peitejärku säilitades oma ülesandeid ja kohustusi kitsamas ringis. See kaader aga omas suured kogemused möödunud kaheksakuisest tegevusest, millal endine kubernang organiseeriti iseseisvaks maaks kõige seks tarviliste asutustega. Vaja oli ainult vabaneda siin võimutsevast Vene halvast pärandusest. Selles nägidki omakaitse juhid oma lähemaid ülesandeid.

Põranda alt tegi omakaitse mitmeid kavatsusi ja ettevalmistusi enamlaste kukutamiseks. Juba novembri lõpul või detsembri alul organiseeriti linnas ja ka maal jõude, et vallutada linn. Seks sõitis maalt raudteel ja hobustel umbes 150 meest Tallinna, et Toompea ära võtta. Oli kogutud raha ja relvi ettevõtte läbiviimiseks ja oma võimu kindlustamiseks. Puuduliku organiseerimise tõttu ei saadud väljaastet teostada.

Mõni aeg pärast seda mõisteti Joh. Pitka ja Saarepera Oleviste rahvamajas enamlaste poolt surma. Pitka selle eest, et ta Viljandis organiseeris uut eesti võimu keskust ja Saarepera enamlastevastaste kavatsuste pärast. Pitka läks põranda alla. Saarepera siirdus valepaberitega Petrogradi. Et hoolega peidetud omakaitse relvad ja paberid läbiotsimisel ära võeti, siis pidi arvama, et mõni omakaitse lähemaist tegelasist oli sattunud enamlaste mõju alla.

Kõik enamlaste poolt Tallinnas astutud sammud näiliselt kindlustasid nende võimu nii linnas kui kogu maal. Avalikuks korrahoiuks ja esimeseks võimu toeks organiseeriti suure kiiruga punakaart, milleks leidis koha peal küllalt igasugu inimmaterjali. Jaanuaris 1918 otsustati asutada sotsialistlikke väeasasid ja keelati eesti rahvuslike formatsioonide olemasolu. Linna miilitsa eesotsas püsis kurnis kaua veel A. Hellat, aga sellegi asutuse ilme muutus ebaselgemaks ühes ajaga. Tema ülevõttu ei saagi märkida kuupäevaga.

Jaanuaris koostati uus väljaastumise kava. Seda juhtisid enamasti eesti ohvitserid. Arvesse oli võetud nii omakaitse salajased lööksalgad kui ka 1. ja 3. eesti polgu osad. 29. jaanuaril vangistati Eesti Sõjaväelaste Ülemkomitee ja palju muid tegelasi nagu kindral Tõnisson, kindral Jonson, kpt. Poopuu, Andres Pitka j. t. ning viidi Petrogradi. See kriipsutas väljaastumise kava läbi.

Oma edaspidiste sammudega enamlased tõstsid kogu maa rahvastiku juures pahameele tormi, kuigi need olid mõeldud vaid oma seisukorra kindlustamiseks. Nad mobiliseerisid enda vastu kui maa nii linna. 27/28. jaanuari lindpriiuse dekreet mõisnikele ja Brest-Litovski rahutegemise narrimäng kui mitte ei põhjustanud, siis kindlasti kiirustasid sakslasi Baltimaade okupeerimisele.

29. jaanuari ja järgmiste päevade vangistamise järele kavatseti vangid jõuga vabastada. Siin pidid kaasa aitama ka sakslased. Kardeti, et ettevõtte ebaõnnestumise puhul vangid maha lastakse, jäi seegi teostamata. Vangid viidigi Petrogradi, kus nad alles 3. märtsi Bresti lepingu põhjal vabastati.

Okupatsiooni peatsest tulekust liikusid visad kuuldused, milles enamlased püüdsid näidata vaid valgekaartlikku vastu-revolutsioonilist tonti. Neid asjaolusid arvestades ja aluseks võttes Maapäeva 15. novembri iseseisvumise otsust, kavatseti nüüd juba neljandat korda enne sakslaste saabumist enamlasilt võim võtta, et võimaldada iseseisvuse akti teostamine.

Pitka korraldusel hakkab noor energiline mees üliõpilane Jaan Naaris ja mõned eesti polgu ohvitserid uuesti ridu koondama. Jaoskonnad organiseeriti uuesti. Posti-telegraafis, jaamades ja sadamas seati sisse luure- ja informatsiooniametnikud, kes valvasid punaste tegevust. Hangiti ja koondati relvi. Valmisid mitmesugused kavad kuidas võim vallutada. Selles oli ette nähtud iga omakaitse jaoskonna ja rahvusliku ühingu relvastatud koostöö. Jäädi ootama sündmuste loomulikku arenemist.

Need arenesidki nii, nagu enamlased nad manasid esile. 18. veebruaril 1918. a., s. o.

kakskümmend päeva pärast mõisnike lindpriiuse dekreeti ja vangistamist algasid sakslased pealetungi ja invasioon viidi lõpule 14 päeva jooksul.

20. veebruaril astusid sakslased Virtsus maale ja algasid sõjaretke Tallinnale. See teade virgutas veel vabaduses olevaid tegelasi liikvele. Enamlaste juhtkond kaotas närvid ja hakkas püha revolutsiooni nimel umbropsu sõimama ja sonima mingist vasturevolutsioonist. 23. veebruari õhtul, kui nende improviseritud punakaart tuli Keilast veriste peadega, sattusid punaste juhid otse paanikasse, algas üldine põgenemine laevadele. See oli omakaitse tegelastele väljatulemise signaaliks. Ei tohtinud lasta neid toibuda Keila löögist. Päid võisid nad siduda laevadel või koguni „Leningradis“. Nüüd osutusid vana omakaitse organisatsiooni sidemed liimiks, millega liideti kindlameelsed eesti kodanikud Tallinnas ühiseks võitlusrindeks enamlaste vastu. Segaste sündmuste käigust on raske lahutada neile nende õiget osa. Aga vabariigi sünnimomendil oli see tähelepandavalt suur.

Nimekate juhtide kohal puudumine ei tähendanud, et omakaitse lihtliikmed oleksid olnud peata. Enamlaste kolmekuine võimutsemine oli inimesed äratanud unest. Surve oli suurendanud vastusurvet ja nüüd võisid samad mehed juba midagi korda saata. Meeste koondamiseks käisid agaramad isiklikult majast majja oma sõpru julgustamas ja välja kutsumas. Relvad toodi peiduurkast välja, ja hommikuks olid mehed löögivalmis. Iga julgem mees püüdis teotseda puht-impulsiivselt oma linna ja rahva huvides. Enamlased hakkasid 18. veebruarist, millal sakslased uendasid pealetungi, energiliselt varandust evakueerima. Omakaitse oli seletamata selge, et iga tükk, mis jaamast sõitis välja, oli kodumaale tagasipöördumatult kadunud. Selle takistamiseks osutasid muidu meile tundmatud mehed suuri teeneid. Nad püüdsid venelasil kõigiti evakueerimist takistada. Räägiti neile „auk pähe“, paotati masinate võtmed, suleti koguni ukseid ja mõnel pool mindi jõuga kokku. Ühest uksest kandsid venelased varandusi vagunitesse, teisest võeti neid jälle

maha. Ärasõiduks valmis seatud kraamivagunid asetati kõrvalistele teedele, kust neid raskem leida. Paremaid klassivaguneid ja vedureid kas viidi kõrvale või rikuti neid mõne poldi lahtipööramisega või liiva telje õlikasti panekuga. Kopli, sadama ja Balti raudtee rajoonides oli neil päevil täielik „sissisõda“ lahkuvate venelaste ja ametnikest-töolistest omakaitse liikmete vahel.

Neil oli ka oma luure mitteenamlike ekipaazi madruste kaudu, kust saadi teada venelastele kõikidel aegadel nii omast taandumiskava: mida ei saa kaasa võtta, see hävitada, kas või ühes linnaga! Linna hävitamise ja rüüstamise pidurdamine viiski varsti omakaitse korraliku lahinguni.

Juba 23. veebruari pärastlõunal siirdusid Kingissepp, Anvelt, Käspert j. t. Toompealt sadamasse laevadele. Omakaitse ühes eesti polgu sõduritega võtab õhtuks lõuna- ja läänepoolsed linnaosad ning kesklinna enda alla, likvideerides tänavail punakaarti. Samal ajal väljub Balti jaamast viimne põgenike rong Petrogradi, mis koostati madruste surve all, ja juba võtavad mehed jaama enda alla. Jaamaesisele seatakse kaitseks kuulipildujad. Madruste rünnakud lüüakse tagasi. Linnas võetakse neilt auto kuulipildujaga, vallutatakse nende relvade ladu Krediid-Kassa majas, täidesaatev komitee ringkonna kohtu hoones ja teised nende võimu toetuspunktid.

Omakaitse I jsk. liikmed, eesotsas H. Kal-lau ja J. Treppiga võtavad osalt kavalusega osalt jõuga vene madrustelt üle määratu suured lõhkeainete laod Kniep-Verneri aidad Kopli tänaval, Miinisadamas ja mujal, mida enamlased kavatsesid õhku lasta. Võimalik linna purustamine välditi seega esialgu. Päästekomitee määrab linna komandandiks kapten Rotschildi, kelle lähemaks ülesandeks oli linnas korra loomine.

Võimu ülevõtt Tallinnas tehti Narva enamlastele teatavaks ja paluti sealt abi. Kell 7 jõudiski rong, milles 4 klassivagunit paarisaja hambuni relvastatud madrusega, Kehra jaama. Rong peeti seal jaamaametnike poolt osava valega kinni kuni Tallinnast seks väljasaadetud omakaitse lööksalk ron-

Eestimees Käs. Luise

Komitee

määrab

Tallinna Komandandis

lembertenant Rotschildi.

Tallinn, 24. veebr. 1933. a.

Komitee liikmed

Jüri Vilms

J. V. V.

giga jõudis Raasikule ja sundis madrused Kehrast lahkuma. Ka see oli omakaitse ringidest väljunud ettevõtte, mis hoidis ära asjatu verevalamise linnas.

Laevadele kolides varustused enamlased toiduainetega ja muu kraamiga, mida madrused sadama ladudest ja linnast riisusid. Sadamas oli paar päeva käimas korralik rüüstamine. Omakaitse püüdes rüüstamist takistada tungis sadama rajooni ladusid üle võtma. Siit tekkisid väikesed jõukatsumised ja linna territooriumi jagamine. Enamlased teatasid linna komandandile n.-lt. Rotschildile telefonogrammiga, et sadamalinnaosa elektrivabriku juurest mööda Merepuiestee Vene turuni, Narva maantee Petrooleumi tänavalt mereni kuulub enamlaste valdusse, kuhu omakaitsemehed ei tohi minna.

Madrused ise ei pidanud seda lepet. 24. veebruari õhtupoole, kui enamlaste staabi vallutamise järele Krediid pangamajas (praegu Maapank) võim linnas oli läinud juba eestlaste kätte ja iseseisvuse manifest avaldatud, kipuvad nad veel linna röövima.

Esimesel jõugul võeti relvad käest, teised aeti sadamasse tagasi. See tee oli suletud. Õhtuks suunasid nad pealöögi elektri- ja

gaasivabriku vastu, et need purustada, pime-das linnas toimetada riisumist ja siis põlema panna. Ka need kavatsused olid luure kaudu omakaitse I jsk. meestel aegsasti teada. Varakult organiseeriti sinna omakaitse peajõud. Rannavärava-mäe (paremal „Paksu-Margaretat“) ja elektrivabriku lõikele koondati umbes 70-meheline kaitse omakaitse liikmeid, kooliõpilasi ja sõjaväelasi.

Samal ajal kuulutati linnas Eesti iseseisvaks vabariigiks.

Madruseid oli kahtlemata arvult rohkem, ja nad olid ka paremini relvastatud, aga neil pudus juht ja aus siht. Tulevahetus kestis linnakippuvate madrustega järgmise hommikuni. Siis korjasid oma langenud ja siirdusid laevadele. Enamlased olid kavatsenud võimu langedes laevadelt hakata linna pommitama. Omakaitse liikmed omasid madruste hulgas häid vähemlike sõpru, kellel lasti ras-kemate kahurite lukud õigel ajal ära peita.

(Agaramate I jaoskonna omakaitselaste nende päevade omakaitse tegevuse mälestu-sena avati 17. septembril 1933. a. Niine tän. maja nr. 6 küljes mälestustahvel.)

Keskpäevaks, 25. veebr. sakslaste jalg-ratturite kohale jõudes oli kogu linn Eesti Vabariigi relvastatud jõu omakaitse, miilitsa ja eesti polgu sõdurite valduses.

24/25. veebruaril löödi esimene võiduri-kas lahing noore vabariigi eest, mis algas mani-festi üleskleepimise ajal ja lõppes sakslaste tulekuga. Rannavärava mäel langes ka esi-mese ohvrina omakaitse liige Muischnek ja üks teine sai raskesti haavata. Eesti Vaba-dussõda oli alanud. Esimese lahingu löid kodanikud. Nad kandsid ka esimese ohvri; kir-jutasid verrega Tallinna kodanike omakaitse nime Eesti ajalukku ta sünnipäeval.

Tallinna kodanikud, omakaitse ja teiste organisatsioonide kujul olid täitnud oma au-kohuse kodulinna vastu. Linn puhastati enne sakslaste sissetungi enamlastist, suuremad röö-vimised, põletamised ja hävitamised välditi; loodi võimalus riikliku iseseisvuse akti teosta-miseks.

Eesti ajal.

Okupatsiooni võimu aeg.

Meile on korduvalt pahaks pandud balti sakslaste ja mõnikord ka Saksa riigi poolt, kui oleme valgustanud päris õiglaselt nende siinset okupatsiooniaegset tegevust. Sakslased on tihedamini kui teised riigid pidanud rahvusvahelisi leppeid vaid niikaua, kuni see oli neile kasulik. Muidu nad ignoreerisid iga lepet ja teotsesid jus belli alusel toetudes oma militarismile. Brest-Litovski lepingu järele pidid nad okupeerima Eesti- ja Liivimaa oma politiseivõimuga „kuni seal nende oma-maa asutuste kaudu julgeolek kindlustatud ja riiklik kord jalule seatud.“

Midagi sarnast ei teinud reetlik preislane. Nende saabudes oli Tallinnas kord jalul. Aga just maa oma asutuste poolt loodud korra kukutasid sakslased ja asendasid selle oma sõjaväe võimuga. Muude korrakaitse organite hulgas hajutati ka kodanike omakaitse, kui 28. veebr. üle Märjamaa, Hageri ja Nissi siirduvad kolonnid jõudsid kohale. Omakaitset võeti relvad, ülesanded ja organisatsioon. Relvade otsimist teostati linnas päris põhjalikult. Võimud käisid, omakaitse juhti Joh. Pitkat kaasa võttes, majast majja, otsisid lihtsalt terve linna läbi. Omakaitse meeste juuresolekust oli niipalju kasu, et omamehi läbi ei otsitud ja relvad neile kätte jäid.

8. armee kindralkomando nr. 68 jõud ei olnud Eestimaa kuigi tugevad. Sõjavõimudele abiks loodi küll kohe sõjaväe-, linna- ja maapolitsei, aga needki ei jõudnud Tallinnas kindlustada korda, kuhu jäänud palju kohalikke enamlasi.

Omakaitse juhatus püüab organisatsiooni säilitada tema oludele kohandamisega. Märtsi alul Pitka kavatseb omakaitset legaliseerida, aga saksa võimud ei anna talle sanktsiooni. Kartes eestlasile jätta liig palju relvastatud jõude omakaitse ja eesti polkude näol, otsustati polgud likvideerida ja omakaitse jälle ellu kutsuda korrahoiuorganiks. Märtsi keskel sai Pitka omakaitse uuesti organiseerimiseks loa endiste jaoskondade piirides. Kuid

nüüd mitte enam valiku, vaid saksa võimude nimetamise põhimõttel. Märtsi lõpuni võeti vastu umbes 900 liiget; kellele aga relvi välja ei antud. Joh. Pitka asub neis tingimustes uuesti organiseerima omakaitset.

20. märtsil eesti väeosad said likvideerumise käsu ja 24. märtsil lubatakse omakaitse rajoonile vahiteenistuse pidamiseks 2 püssi. 29. märtsi ringkiri loeb üles pika rea kohustusi omakaitsele, mis algab avalike naiste vangistamisega ja lõpeb relvade otsimisega enamlikult olluselt. Püsse lubati nüüd igasse jaoskonda juba 25. Neid anti välja liikmeile ainult valveajaks.

Kord ja julgeolu ei olnud linnas kuigi kindel. Hoolimata õõlikumise keelust, sooritati kodanike kallal vägivallategusid, varastati ja ähvardati. Enamlik kui ka kriminaalne element kuhjus linna agulitesse, kus nad rahva saksavaenulist meeleolu kasutades läksid üha julgemaks. See asjaolu sundiski sakslasi paluma omakaitse uuesti organiseerimist.

Saades julgust ja hoogu omakaitse tähtsuse tõusuga astub Pitka, see kodanike julgeolu korraldava sangar, varsti õige kaugele ulatuvaid samme. Vana omakaitse põhikirja kohandatakse ajutiseks uutele oludele.

Nimetades uut organisatsiooni „*Bürgerwehr-Omakaitse*“ ja kindralkomandolt selle kinnitamist ootamata kuulutab ta „Tallinna Teatajas“, et kõigis eesti rahvaga asutatud linnades, valdades ja alevites tuleb kutsuda ellu omakaitse organisatsioonid. Uue korralduse järgi pidid Pitka ja Saarepera jääma omakaitse juhtideks kuni liikmete arv ei tõuse

Omakaitse küeside Saksa okupatsiooni ajal.

üle 2000. Välistunnusena pidi omakaitse kandma valget sidet paremal ülakäisel. Valge side jäigi nii Tallinna omakaitseliikmete välistunnuseks. Mujal nõuti must-valge-punast Saksa riigivärvilist käesidet.

Seni sakslased vaid sallisid Pitka korraldusi, aga nüüd satuvad ärevusse. 10. aprillil kindralkomando teatab ringkirjaga kõigile maa- ja linnapealikuile, et sellised omakaitse rakukesed tuleb kohe sulgeda. Pitka ise nõudku otsemalt tagasi oma masinal paljundatud põhikirjad ja *piirdugu ainult Tallinnaga*.

See oli löök mingi relvastatud jõu loomisele. Meeste näppudele hakati hoolega vaatama. Sakslased aimasid, et Pitka võtab omakaitse liikmeid vastu täpselt 2000, aga kandidaate, võib-olla, 20.000. Võib endale niiviisi luua terve armee. Reinhold von Brevern nimetati omakaitse liikmeks, ta saab seal tehnilise juhi ülesanded. Aktiviseeriti ka teised sakslased-liikmed. Asi kippus võtma halva pöörde. Siin tulid enamlased eestlasile appi oma praalimisega. 24. aprilli hommikul leiti linnas lendlehti, milles kutsutakse seltsimehi valvele ühise asja eest, ja merelt abi saades tuleb Tallinn uuesti vallutada. See oli ilmne viibe 1. mai mässukatse kavatsusele.

Omakaitse oli kogunud aprillil lõpuks juba ümber poolteise tuhande liikme. Selle kui enamlusvastase ja olusid tundva jõu rakendamine oli saanud nüüd sakslastel hädatarviliseks. Suure rutuga seatakse kokku kindralkomando käsul uus omakaitse põhikiri. 30. aprilli õhtuks kutsutakse liikmed koosolekule põhikirjaga tutvumiseks. Seckendorff lasseb koosolekul omakaitset tänada senise tegevuse eest, aga põhikirjaga tutvustamise asemel korraldatakse 1. mai mässukatse vältimist. Kõvendatud patrullid peavad tänavail olema kl. 8 õhtul kuni kella 8 hommikul, lähivad siis relvadega koju ja jätavad need oma kätte kuni 2. mai õhtuni. Enamlased väljastumise katset muidugi ei teinud.

5. mail toimub omakaitse peakoosolek „Estonias“, kus kindralkomando poolt esitatud kava pidi vastu võetama ja kohe ka valitama uus eestseisus. Juba see esimene Tallinna paarisaja kodanike vaba sõnavõtt när-

veeris jällegi sakslasi. Sissejuhatuseks löödi lahing maha koosoleku ja protokolli pidamise keele pärast. 32 saksameelset nõudis saksa keelt, eestlased — eesti keelt. Asi otsustati eesti keele kasuks. Siis koosoleku juhatusse valiti eestlased: O. Amberg — juhatajaks ja Jaan Naaris sekretäriks. Lõppeks koosolek lükkas põhikirja tagasi kui eestlasile mittevastuvõetava. Ka omakaitse juhatus valiti ära.

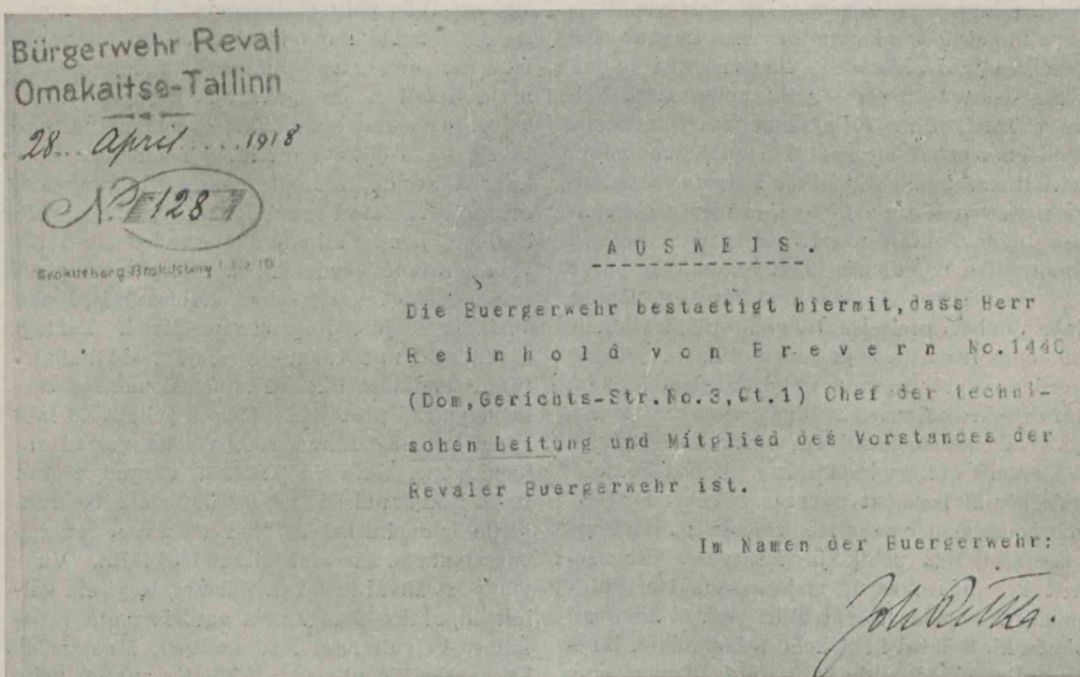
5. mai koosolekust pettusid mõlemad pooled: sakslased ei leidnud eestlaste juures loodetud sõnakuulelikku alistumist ja eestlased ei tahtnud ettepanud saksamustrilise põhikirja järgi loovutada oma vaba kodaniku õigusi ja hakata käsilasiks nende sõjaväelisele ja kodanikule politseile. Vahekorrad muutuvad siitpeale teravamaks. Ja õieti talle pandigi ametliku politsei ülesanded. Et linn maksis 1000 rubla kuus toetust, siis nõuti peale muu, et omakaitse liikmed kandku mööda maju laiali toidutagavarade registreerimis-lehed. Omakaitse vaadaku, et kodanikud austaksid kl. 9 õhtul kuni kl. 5 hommikul ööliikumise keeldu, aidaku vangistada vargaid, otsigu varastatud kraami, peidetud relvi, lõhkeaineid j. m. Viimased ülesanded muutusid vabatahtlikule kodanike korrakaitse organisatsioonile väga tülikaks. Läbiotsimised olid omakaitsele juba isegi ebameeldivad. Pealegi süvendasid nad vaenu ja põhjustasid kallale tungi üksikuile liikmeile. Jaoskondades tekkisid valjud protestid. Mõned juhatajad lahkusid kohalt. Linna ümbruse kaugemad rajoonid, kus elutsesid punased, vargad, töötud ja avalikud naised, muutusid omakaitse liikmeile hädaohtlikeks. Nad teatavad, et relvastumata ei saa oma ülesandeid täita. Vähe vihaseist ähvardusist ja sõimust, isegi elu kallale kiputakse kaugemais aguleis nagu Lillekülas, Pelgulinna, Kadaka teel, Mustamäel, Lasnamäel, Koplis j. m. Nõuti: antagu neile revolvrikandmise load, või nad lahkuvad omakaitsest. Relvade saamist omakaitse põhjendab oma töö tagajärjekate tulemustega, sest on palju konfiskeerinud relvi, avastanud mängupõrguid, tabanud üle poolesaja varga ja võtnud neilt varastatud kraami; registreeritud ümber saja avaliku naise ja paarsada

punakaartlast ning need annud üle võimudele. Seckendorff tänab omakaitset saavutuste eest, palub edasi töötada, aga relvakandmise luba ei annud. Teenistusepidamiseks anti omakaitsele „Bürgerwehrile“ 400 kaitseväepüssi ja padroneid piiratud arvul laskeharjutuste pidamiseks. Instruktoriks nimetati üks saksa ersatsohviter, kes tegeles kuni juhatuse palgas endale instruktoriks kindral Põdderi.

Liikmed süüdistasid mitut viisi ka Pitkat. Tal aga olid edasiteotsemiseks oma kaaluvad põhjused. Ta nimelt tahtis igaks juhtumiks säilitada seda kodanike relvastatud organisatsiooni. Teiseks, oma-inimeste läbiotsimine toimus sootu teisiti kui mingi sõjaväelaste toores puistamine. Lõpuks ei olnud sise-

rahu kuigi kindel hoolimata saksa raudrusikast. Läbiotsimisteks organiseeriti mais erirühmi, kes töötasid IV jsk. ülema Nicolai v. Wilckeni ja omakaitse kriminaalinspektori K. Piilovi juhatusel.

Révolutsiooni-aegadel elanike kõlbeline tunne oli sedavõrd langenud, et omakaitse oli küllalt tegemist õhukurite taltsutamisega. Baltlased ja muu saksik rahvas, püüdsid võidu hiilata öiste mürgeldamisega, mis tülitas ja närveeris omakaitse liikmeid. Teenistumäärusi kilbiks võttes hakkas omakaitse neid ahistama. Aadlikud Budbergid, Manteffellid j. t. vangistati ühes nende „daamidega“ numbritubadest ja viidi jaoskonda kui ööloata liikujad. Siit sugenesid kaebused ja

TUNNISTUS.

Omakaitse tõendab sellega, et hra Reinhold von Brevern Nr. 1440 (Domkohtu tn. 3 krt. 1) on tehniline juht ja Tallinna omakaitse eestseisuse liige. 28. apr. 1918. a. Nr. 128. Omakaitse nimel Joh. Pitka.

TÖLGE.

omakaitsest liikmete väljaheitmised nagu tehti W. Keskeri ja A. Borelliga. Omakaitse liige välispool teenistust ei võinud ise öösi lcata liikuda. Ta ei saanud oma tasuta töö eest mingit soodustust. Nii elektriseerus öhk-kond mai lõpuks.

26. mail peeti teiskordne omakaitse liigete üldkoosolek „Estonias“. Kuigi seekord esitatud põhikiri ei olnud tagasilükatust parem, saadi aru, et puudub pikemaks opositsiooniks mõte, ja põhikiri võeti arutamata vastu.

Eestlased võtsid nüüd teissuguse taktika. Näiliselt nad alistusid täielikult sakslasile, püüdes mõnes asjas isegi nende lugupidamist ja rahulolu võita, et seda julgemini siduda oma inimesi organisatsiooniga. Kokkuleppe kohaselt valiti samal koosolekul uuesti 5. mail valitud omakaitse eesiseisus: esimeheks sakslane ülemõpetaja *Eugen Wilde*; esimehe abiks kaugesõidu-kapten *Joh. Pitka*; sekretäriks kauband.-tead. üliõpilane *Jaan Naaris*; sekretäri abiks *A. Lintz*; laekuriks pangaametnik *A. Pachel* ja insener *Chr. Luther*; revisjoni-komisjoni *A. Uibopuu*, *F. Winogradov* ja *J. Reinthal*; kohtukomisjoni *F. Akel*, *M. Uesson* ja *W. Klement*.

Uus põhikiri viis omakaitse organisatsiooni täiesti saksa sõjaväe võimu alla. Juhatuse ise kuulus kindralkomando nimetamisele ja liikmed pidi kinnitama juhatuse esitamisel linna komandant, samuti jaoskondade ja rajoonide juhatajad. Organisatsiooni ametlikuks nimeks sai „*BürgerSchutzwehr — Reval*“ („*Omakaitse — Tallinn*“) endise Bürgerwehri asemel. Liikmed pidid teenistuses kandma valget käesidet paremal ülakäel, mida registreerib ja nummerdab kindluse komandant. Kogu organisatsioon allub linna komandandile, sõjaväe politseiülemale ja bürgermeistrile. Ta tegevuspiirkonnaks on ainult Tallinna linn ühes agulitega.

Ühtaegu juhatuse ümberkujundamisega moodustati ka jaoskondades ajutiste juhatuste asemele uued poetades sinna rohkem saksa elementi. Jaoskondade juhatajateks valiti: I jsk. insener *Julius Langebrauni* asemele *Karl Busch*; II jsk. *O. Ambergi* asemele *Artur Perna*; III jsk. *Otto Niggoli* asemele *Alfred Schneider*; IV jsk. jäi *Nicolai Wilcken*; V jsk. *Joh. Lepa* asemele *E. v. Minding* ja VI jsk. *A. Erlenheim*.

Sakslaste sihilik esiletõstmine omakaitse pahandas kodanikke, mille all kannatas üldorganisatsioon. Kõige visamalt organiseer-

rus I jaoskond. Mitmekordsete valimistega ei jõutud komplekteerida rajoonides juhtivaid kohti. Mõnel puhul viidi sesse jaoskonda valvekordadeks teistest jaoskondadest mehi. Enamlaste vastases võitluses oli I jsk. olnud päris kangelasmeelne. Kuna avalik vaen sakslasiga olnuks mõttetu, siis avaldati vaid passiivset vastupanu.

Uue korralduse vastuvõetuga loodeti suuremal määral saada relvi, et pidada laskeharjutusi ja sõjalisi õppusi võimalikult laiemaile hulkadele. Oli ju eesti polkude ohvitseri Tallinnas küllalt, kes olid nõus võtma sõjaliste instruktorite ülesandeid endale.

Eesti 3. polgu ohvitserid demobiliseerudes suures enamus astusid S/s. „Kalevisse“, et olla koos ja esimesel tarvidusel astuda tegevusse. Okupatsiooni võim aga ei usaldanud neid lasta rakendada omakaitse tööle.

Võimud jätsid omakaitse ümberorganiseerimise meelega ohutuks suveks, millal valged ööd iseenesest ei võimaldanud kriminaalse elemendi väljaastumist. Möödus juuni ja juuligi, ilma et kindralkomando oleks viinud uut põhikirja ellu. Elati edasi kevadise ajutise korralduse alusel. 15. juulil tuli esimene peakoosoleku otsusevastane korraldus. Juhatusse

oli määratud *A. Lintzi* asemele laekahoidja *Otto Eggers* — sakslane, *A. Uibopuu* asemele *Klaus Scheel* — sakslane, *J. Reinthali* asemele *Ernst Sporleder* — sakslane ja kohtukomisjoni *W. Klementi* asemele advokaat

Oldekop. See oli juba toores lugupidamatus kodanike poolt kujundatud vabatahtlike korra-
kaitse organisatsiooni vastu. Järgmiseks
sammuks jäi Pitka kõrvaldamine. Seni peeti
tema olemasolu juhatuses paratamatuks, et
liikmeid mitte eemale peletada.

Eesti keel saadi juba mais jaoskondadega
asjaajamise ja kirjavahetuse keeleks, aga rel-
vakandmise loa palvetele ei reageeritud õieti
kuidagi. Suvise seisaku tõttu omakaitse sat-
tus raskustesse, ja pahandatud kodanikud
hakkasid temast lahkuma. Linn lõpetas oma
1000-rublalise kuutoetuse. 26. maist peale
uusi liikmeid ka enam ei võetud, mistõttu
organisatsioon kaotas ka tulu kolmerublalise
liikmemaksu näol. Kulud jäid aga endisteks.
Juuli keskel ollakse sunnitud linnalt ja pan-
kadelt paluma rahalist toetust.

Suvine kindluseta olek nõudis juhatuselt
suurt jõupingutust liikmete kooshoidmiseks.

31. juulil on kindralkomandolt põhikiri
jõudnud kinnitatult linnapealikule. Viimane
mingipärast ei esita seda veel juhatusale.

Ühtaegu ametliku omakaitse — Bürger-
wehri — avaliku organiseerimisega käis var-
jatud organiseerimistöö enamasti eesti sõja-
väelaste keskel salaja. See toimus väga kons-
piratiivselt üksikute päris kindlate inimeste
kaudu ilma kirjavahetusest ja muu asitõen-
duse loomata. Salajase organisatsiooni sihiks
oli sõjaväelise kaadri kooshoidmine, tema in-
formeerimine poliitiliste sündmustega ja tar-
viliste löökrühmade moodustamine juhtumiks,
kui saksa võim langeb. Salajane organisee-
rimine ulatus üle kogu Eesti püüdes maakon-
dades ja linnades ellu kutsuda ja ette valmis-
tada sõjalise jõu keskusi. Pitka ja Naaris,
olles mitmeti saksa võimule lähemal ning oma-
des teatud usalduse ja liikumisvabaduse, ise-
enesest kujundasid ka salajase organisatsiooni
keskkoha.

Sakslasile viidi varakult ninna teated sa-
lajasest organiseerimisest. Mitut puhku nad
vangistasid eestlasi selle tõttu, ja see oligi
peamiseks põhjuseks, miks nad olid omakait-
sele relvade andmisega nii ettevaatlikud.
Kardeti nende kahe organisatsiooni ühistöö-
tamist.

Nad võisid siin seisukorra peremeesteks
jääda, kuni nende relvadel oli õnne läänerin-
del. Seal olukorra halvenedes muutub para-
tamatult siingi režiim nõrgemaks. Saksa sõ-
jajõud olid selleks liig pingul, et kuski tekki-
vat survet üldiselt mitte avaldada. See hak-
kas kohe tunduma ka Tallinnas.

18. juulil algab Foch oma kuulsat vastu-
pealetungi, 2. augustil puhastab sakslane
Marne rinde, taandumine muutus lakkama-
tuks. Samal ajal visatakse Eestimaalt pare-
mad väeosad läände. Nende võim jäi siin
hoopis nõrgaks. Juba 10. augusti paigu tuleb
maalt mõisnikelt hädaldamisi, et maal pole
üldse enam saksa vägesid, nemad ei julge
enam muidu elada kui relvastatagu mõisatee-
nijad üha julgemaks muutuvate talupoegade
vastu...

Samad nähted avalduvad ka Tallinnas.
Jõudude vähenemise ja ööde pimenemisega
muutub seni tagasihoitud ollus aktiivsemaks.
Rutuga kindralkomando korraldab omakaitse
asjad. 8. augustil saabub põhikiri, kinnita-
takse juhatus ja palutakse mehi tööle asuda.
9. augustil nõustuvad nad isegi kõrgema eesti
sõjaväelase kindral Põdderi omakaitse
taktikaliseks juhatajaks võtmisega. Nähes
varsti, et Põdderi tegevus omakaitstes pole
soovitav, vangistavad nad tema juba 14. au-
gustil, süüdistades salajases jõudude organi-
seerimises. Süü mittetõestatuna ta vabaneb
15. septembril ja asub uuesti omakaitset juh-
tima. Nüüd juba päev-päevalt läheneb Saksa-
Balti missiooni lõpu algus.

Nõmme oli 23. juunist 1917. a. saadik alev
omaette administratiivüksus ja kuulus Harju-
maa pealiku alla. Tallinna omakaitse ringkon-
nast oli tema väljas. 6. juunil Nõmme koda-
nikud on võtnud üles endile omakaitse asuta-
mise küsimuse. Tungiva tarviduse puudu-
mise ja maapealiku vastutulematuse tõttu asi
jäi seekord sinnapaika. Varsti sundisid olud
asja uuesti käsile võtma.

22. augustil on juba 93 Nõmme kodanikku
end organiseeritavasse omakaitse üles an-
nud, kellest 36 baltisakslast (pooled tohiksid
küll olla eestlased), 53 eestlast, 2 venelast,
1 lätlane ja 1 rootslane. Omakaitse asutamise

põhjuseks peetakse kasvavat ebakindlust Nõmmel. Peaaegu igal ööl sooritatakse murdvargusi, mille vältimiseks kohalik politsei on võimetu. Siinsamas esitatakse kinnitamiseks organisatsiooni põhikiri, mis on üldjoontes sarnane Tallinna omakaitse põhikirjale, ainult selle erinevusega, et Nõmmel see allub Harjumaa pealikule ja kuulub ametieesseisja Badendicki juhatusel. Esimeheks määrati lätlane Volkman. Nõmme on jagatud kahte jaoskonda, kumbki jaoskond 3 rajooni. Omakaitse liikmed kannavad saksa riigivärvilist must-valgepunast käesidet vasemal ülakäel tähtedega „B. W.“ — „Bürgerschutzwehr“ — „Omakaitse — Nõmme“.

Saksa võimud olid sellegi kinnitamisega väga tagasihoidlikud. Alles oktoobri alul, kui korraldusi tehakse üle kogu maa julgeolu abinõude varumiseks „Landeswehri“ ühikuid ellu kutsuda, kes pidid vältima enamliku riigipöörde aastapäeva demonstratsioonid, saab 5. oktoobril Nõmmegi omakaitse põhikiri kinnituse. Tallinna omakaitse juhatus tegi K. Lepikule, pärastise Nõmme kaitseliidu komandandile, ülesandeks organiseerida ka Nõmmel eestlasist omakaitset.

Tallinnas olid tegelikud asjaajajad ainult eestlased. Pitka mälestuste järgi olnud sakslastega koostöö omakaitse juhatuses päris kena. Nad üldse palju koosolekuil ei käinud või kui ilmusidki, siis võtsid eestlased päevakorda ainult mõnd tühja-tähja. Seega tehti neile koosolekud igavaks. Rohkem käis juba Wilde ise. Eestlased said alati luure kaudu teada, kunas ta ei saanud koosolekule tulla, siis otsustasid kõik tähtsamad asjad ise. Wilde oli pandud omakaitse saksa võimude poolt nende „silma“ ja „kõrvaks“. Temale, rahulikule haritlasele, meeldis see ülesanne vähe. Kui ta taipas, et eestlastel on otsustamisel mõni kõrvalsihiga asi, siis ta jäi meelsamini koosolekule tulemata. Igatahes täit usaldust ei olnud eestlaste ja Wilde vahel. Kui teda korra pahandati, siis ei näidanud vanahärna mitmel koosolekul oma nägu. Temata tehtud otsuste vastu ei protesteerinud ta kunagi.

Ka Seckendorffiga endaga saadi toime, aga ta oli liig rippuv balti mõisnikest-keelekandjaist. Iga tähtsat küsimust ta kaalus enne igasuguste eesti asjade reetlike „beiraatidega“.

Mida edukamaks muutus läänerindel Fochi pealetung ja mida rohkem taganesid sakslased, seda nõrgemaks jäi nende režiim ka Tallinnas. 2. septembril said nad Micheli juures ränga löögi, mis purustas saksa militarismi selgroo. Siitpeale algas taganemine. Oktoober on murdumise kuu. 21. — revolutsioon Viinis, 27. — Austria-Ungari palub erirahu, 28. — vastuhakk Saksa laevastikus, mis areneb Kiilist Meemelini, 31. — revolutsioon Austria-Ungaris. 5. kuni 9. novembrini areneb revolutsioon Saksa linnades kuni Berliinini ja keiserriigi vabariigiks kuulutamiseni. 11. novembri õhtul tehti relvade rahu. Saksaamaad ähvardas Vene saatus. Need sündmused avaldusid järk-järgult ka Tallinnas.

Omakaitse hakkab valmistuma saksa võimude maalt väljasaatmisele. 11. septembril alles määrati jaoskondadesse instruktorid, kes pidid õpetama liikmeid relvi käsitama. Ka püsse anti juure. Pühapäeviti peeti laskeharjutusi.

19. oktoobril juhatus teeb teatavaks oma 15. oktoobri otsuse, et igasse jaoskonda määratakse peale seniste relvur-instruktorite veel *sõjajarjutuste instruktorid*:

I	jaoskonda lpn. Bernhard Abrams,
II	„ st. kpt. Robert Karunga.
III	„ st. kpt. Johannes Schmidt,
IV	„ lpn. Platon Kuusik,
V	„ ltn. Jaan Lepp,
VI	„ lpn. Oskar Vokk.

Need mehed, enamuses S/s. „Kalevisse“ astunud 3. polgu ohvitserid, määrati jaoskonnade ülemate esimesiks abideks, s. o. tegelikeks jsk. ülevõtjaks ja Eesti kaitseliidu jsk. juhatajaks. Instruktorid pidid enestele valima kaks ohvitseri abiks. Omakaitse organisatsiooni sõjalise võime tõstmisega ei võidud enam viivitada. 18. oktoobril saadi kindlaid teateid, et Anvelt organiseerib Venemaal kommunistlikke väesalku sakslaste lahkumisel Eestisse tungimiseks. Juhatus peab kindral

Põdderi kaudu väga tihedat sidet just äsja määratud instruktoritega. Neist julgeist samast võib aru saada ainult ühtmoodi. Ka Wilde sai sest õieti aru. 22. oktoobril lahkub ta omakaitse juhatuse esimehe kohalt, vabandades ajapuudusega. Jäid tegelema ainult eestlased, kelle välispidurid nõrgenesid päev-päevalt. „Tallinna Teataja“ ruumides, kus asus omakaitse staap pärast lehe sulgemist, istusid juhatuse liikmed, ja neil käisid oma ametlikud külalised. Nende ruumidega ühenduses oleval Vene tänava poolisel küljel istus mitteametlikult kindral Põdder nagu relvade laos ja tegeles eesti sõjaväelastega. Saksa agoonia algas. Ta raudrusika sõrmed olid juba lahti hargnemas. Nagu maru haihtumine oli oodatav nende „Lauf nach Westen“.

Omakaitse juhatusel ja liikmeil algas kibe töö. Oli vaja kodanikele seisukorda selgitada, tutvustada neid lähemate ülesannetega ja tõmmata kõlvulisi kodanikke omakaitsele. Käidi vabrikuis ja asutuses organiseerimas ja õhutam. Maale ja kaugematesse linnadesse läkitati inimesed samade ülesannetega. Siin osutas juut Gudovski omakaitsele häid teeneid sõidulubade hankimisega.

Kui meie maal Eesti Kaitseliidu sünniaeg, millal ta eos arenes, tahame paigutada kuhugi, siis see langeks 1918. a. sügiskuudele.

Ühtaegu Berliini revolutsiooniga ja Saksa vabariigiks kuulutamise algavad Tallinnas toitusrahutused. Saksa sõdurid loovad ka oma revolutsioonilised nõukogud.

Neil päevil käib jaoskondades rõõmusõnum „viimseid päevi kannate valget „B.-W

O.-K“ käesidet. Varsti saame uue — eesti riigivärvilise kahe tervitava käega!“

11. novembril antakse võim Eesti Ajutisele Valitsusele üle.

Õhtul Pitka kutsub Tallinna omakaitse — Bürgerschutzwehri juhatuse ja saksa soldatitenõukogu esindajad-ohvitserid omakaitse staapi „Tallinna Teataja“ ruumidesse. Sekretär Jaan Naaris kirjutab valmis akti, millega Eesti Ajutise Valitsuse otsuse põhjal likvideeritakse senine Tallinna elanike omakaitse ja asutatakse

EESTI KAITSE LIIT.

Liidu liikmeks võivad olla ainult eestlased. Kõik varandused lähevad üle Eesti Kaitseliidule. Pitka kuulutas selle juuresolijatele. Koosviibijad eestlased kirjutasid aktile alla, sakslased mitte. Selle järele eestlased lahkusid neist ruumest, et sakslased ei saaks teha töötakistusi. Minki endise omakaitse staapi Brokusmäele ja alati avalikku lootusrikast, aga rasket tööd; hakati sõnale „Eesti“ looma sisu ja vormi.

Eesti Kaitseliidu asutamine taotles kolme sihti. Esiteks olid selle sammuga sakslased sunnitud uuest organisatsioonist jääma eemale, teiseks — uus nimetus lisandiga „Eesti“ eraldas ta senisest saksamaigulisest Bürgerwehrist ja tegi selle eesti rahvuslikuks ettevõtteks, mil ei tohi puududa kodanike täielik usaldus, ja kolmandaks — tema tegevus laiendati üle Eesti.

Visale eestlasele koitis suur hommik. Ta võttis selle vastu, püss seljas, ümber kää rahvusvärviline side, millel muistne vaba eestlane tervitab XX sajandi vabadusvõitlejat!

B. Eesti Kaitse Liit.

Vabadussõja aeg.

11. novembril 1917. a. õhtul enamlased hajutasid Eesti kubermangus Tallinnas vabahtlikest kodanikest koosneva korralvalve organisatsiooni.

11. novembril 1918. a. õhtul tõusis ellu sama organisatsioon Eesti vabariigi pealinnas Tallinnas tugevana, laiaulatuselise, värskena ja — riiklikuna. See oli kui üheaastane kosutav uni, kui puhkus Maailmasõja palangu ja revolutsiooni järele.

Olime kogunud energiat ja küpsenud alateadvuses õistest tänavavalvureist iseseisva riigi teadlikeks sõdureiks. 24. veebruaril eestlased said appi hüüda. Said teha oma kodumaa saatusest rahvusvahelise küsimuse. Siis ka Tallinna kodanikud said oma linna tänavail esimese tuleristimise. Samal päeval andis eesti rahvas välja teise suure veksliseseisvuse manifesti näol. Esimene selline anti 1343 „Tasuja päevil“. Siis meie ei suutnud seda välja osta. Nüüd see ei võinud enam minna protesti. Kodanikud pidid kaitsema, et lahkuv Lääs ei riisuks maad paljaks ja et iseseisvuse manifest jääks püsima ka Ida punases tormis. Nüüd tuli panna kaardile kogu rahvusjõud. Kaotada ei olnud enam midagi, võita aga kõik!

11. nov. 1918. a. kodukaitse pooldajate koosolekul kpt. Joh. Pitkaga eesotsas otsustati kodukaitsele kindel alus panna ja kaitseliidu ümber koguda malevlasi linnas ja maal.

Kaitseliidu sõjatehnilise külje võtab kindral Pödder oma juhtida. Viimase nimel ilmuti 11. novembril 1918. a.

„EESTI KAITSE LIIDU PÄEVAKÄSK NR. 1.

§ 1.

Tänase päevaga alates võtan Eesti Kaitse Liidu juhtimise enda peale.

§ 2.

Maakondade korralduste ülemateks nimetan endised Eesti sõjaväe ohvitserid:

- 1) Harjumaakonna ja Tallinna ülemaks Kann,
- 2) Virumaakonna ja Rakvere l. ülemaks Reek,
- 3) Tartumaakonna ja Tartu l. ülemaks Kurvits,
- 4) Järvamaakonna ja Paide l. ülemaks Puskar,
- 5) Viljandimaakonna ja Viljandi l. ülemaks Kubu,
- 6) Läänemaakonna ja Haapsalu l. ülemaks Rõuk,
- 7) Pärnumaakonna ja Pärnu l. ülemaks Tannebaum,
- 8) Võrumaakonna ja Võru l. ülemaks Vreemann,
- 9) Valga linna ülemaks Irv,
- 10) Saare-, Hiiumaa ja Muhumaa ülemaks Poopu.

Tallinna jaoskondade ülemateks:

1. Abrams (Bernhard, lpn.).
2. Dreverk (Eglon, lpn.).
3. Schmidt (Johannes, al. kpt.).
4. Kuusik (Platon, lpn.).
5. Lepp (Jaan, ltn.).
6. Vokk (Oskar, lpn.).

Sadama komandandiks kaugesõidu kapten Treilman, abiks Eduard Freudenstein.

Balti vaksali komandandiks *Vunk*.

Viljandi vaksali ajutiseks komandandiks *Freudenstein* noorem.

Eesti Kaitse Liidu juhataja *Pödder*.“

Esimene Eesti Kaitse Liidu päevakäsk sisaldab juba kõik ülesanded ja ajavaimu tunnused. See määras korraldajad juba kõigisse Eestimaa suuremaisesse keskusisse, tähtsamaisse asutustesse ja see, likvideerinud saksaagse Tallinna linna omakaitse, pani uue aluse K. L. Tallinna jaoskondade korraldusele. Tallinn oli saanud tõeliselt Eesti metropoliks. Tema senine omakaitse organisatsioon sai eeskujuks ja suunanäitavaks kogu riigi kaitseliidule.

Kõik määratud ülemad olid küll ohvitserid, aga nende aukraadi ei mainita. *Pödder* isegi ei maini oma aukraadi. Seda nõudis ajastu üldemokraatlik vaim: ei mingit tunnust, mis meenutaks vana režiimi, ei mingit käsklust. Et kaitseliidu ülemaiks määrati ohvitserid, see juba näitas, millised ülesanded seisid ees sellel organisatsioonil.

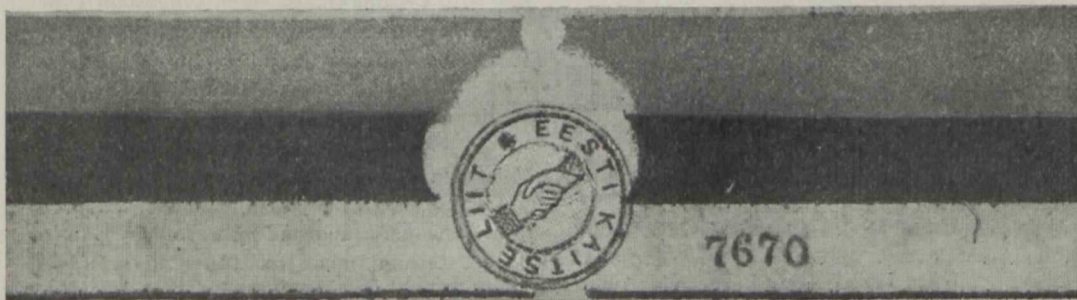
Eesti Kaitseliit astus tegevusse 11. nov. selle kaadriga, mis ta koondanud okupatsiooni ajal oktoobri lõpul ja novembri alul osalt avalikult, osalt pöranda all. Head vilja oli kannud see töö. Üle linna kõigis jaoskondades oli Kaitseliidul välja panna esialgu umbes 400 relvalstatud meest, kes 11. novembri õhtul võtsid linnas kõik jaoskonnad endi alla. Hiljem mehi hakkas veel juure tulema. Olles linnas ainsa organiseeritud reaaljõuna, ei saanud ta raisata päevagi enese korraldamisele, vaid

pidi kohe täitma mitmeid ülesandeid. Ta pidi kindlustama julgeolu ja sisekorra, pidi lahkuvaid sakslasi takistama meid varadest paljaks röövimast, pidi riiklikud varandused võtma oma kaitse alla, enne kui need ära rööviti ja laiiali kanti. Varsti ta pidi teostama ka riigi piirikaitset sissetungivate enamlaste vastu.

Selleks kõigeiks olid meil võimalused neis oludes väga piiratud. Eelkõige peame astuma lähemale neile tingimustele, milles tuli alata iseseisva Eesti loomistööd.

Kõik meie rahvuslikud asutused olid ühe aasta jooksul kahe vaenlase — enamlaste ja sakslaste — poolt lõhutud. Võimatute olude kiuste säilitati vaid omakaitse organisatsioon. Inimesed olid revolutsiooni uimas demoraliseeritud viimse võimaluseni. Kahekordse äpardumise kibedad kogemused halvasid nüüdki kodanike tahteimpulsse sedavõrd, et laiad massid pigemini nõustusid rahulikult alistumisele saatusele.

Enamlik element oli jäänud ka sakslaste ajaks Tallinnas kaunis tugevaks. Nüüd viimaste kolides see muutus üha tugevamaks ja aktiivsemaks. Agitatsioon Eesti riikluse vastu kees kõigis kodanike kihtides. Rinde Tallinnale lähenedes aina avati uusi purjesid. Detsembri keskel jõudis enamluse aktiivsus Tallinna tänavail kõrgpunktini. Nende asja soodustasid ka rasked tööolud ja toitlus. Rahvuslikult häälestatud kodanlik element omas arusaamise seisukorra tõsidusest, aga tal puudusid vahendid enda maksmapanekuks. Ta omas isegi tahet ja jõudu, aga puudus ak-

Kaitseliitlase käeside Vabadussõja ajal.

tiivsus. Viimaseid tegureid oli vaja organiseerida ja juhtida ülesannete juure.

Teisest küljest mõjusid masendavalt psühholoogilised tegurid. Venemaad oli harjutud nägema suurena ja tugevana. Temaga sõjapidamist peeti lootusetuks. Tekkinud kaoses keegi ei osanud õieti orienteeruda ega olusid õieti hinnata. Ka eesti iseseisvuse kaitsemine oli midagi uut, ennekuuldamatut. Lembituja Tasuja-aegseid võitlusi ei peetud ju niivõrd reaalsete sihtide taotlemiseks kui muistseks rahvuslikuks romantikaks. Siia liitus veel väsimus ja tüdimus nelja-aastasest sõjapalangust. Arvestades kõiki halbu tingimusi on arusaadav, miks Ajutise Valitsuse 16. novembri üleskutse rahvaväe vabatahtlikuks kokkuastumiseks ei annud õieti mingit tulemust. Ainult enamlased kasutasid seda agitatsiooni materjalina. Kommunistide agitatorid kasutasid ka kõiki teisi asjaolusid ajutise valitsuse autoriteedi vääramiseks. Töölised mobiliseeriti kõigekülgselt vastu töötama. Ainult kaitseliidu energilisel toetusel luhtusid nende kavad.

Teiseks piduriks olid lahkuvad ja kõige maise vara järele muinasjutuliselt aplad sakslased. Nad alustasid siit kolimist sellise põhjalikkusega, millest võis järeldada, et nad ei siirdu mitte koju, vaid kuhugi tühjale saarele, kus pole ees midagi peale õhu ja vee. Neil maksis kaasa viia katuselt plekki ja lapse varastatud pesugi. Nende näppude pihta pidi lööma Kaitse Liit kõigepealt.

Sisse tulles nad lugesid Tallinnas oma saagiks 677 kahurit, 25 kuulipildujat, 10 miinipildujat, 38 vedurit, 650 vagunit, 550 sõidukit, 38 jõuvankrit, 34 väljakööki, 24 lennukit, 2 raadiojaama ja palju muud. Püsse nad ei suutnudki arvutada. Ära minnes nad tahtsid kõik „sisse pakkida“ ja kaasa võtta. Ja kui meie algasime, siis oli kõigist suur puudus. Varandusi tuli sakslasilt mõnel puhul jõuga ära võtta.

Sakslased ei annud üle kohe kõiki asutusi ja varandusi. Eriti visalt nad pidasid oma käes raudteed, mille kaudu veeres iga-päev varandusi Eestist välja. 12. novembri kuupäevaga algab kaitseliidu avalik ja häda-

ohtlik tegevus — sakslastelt varanduste ülevõtt ja väljavedude takistamised. Seda tehti organiseeritult ja organiseerimatult omal käel. 24/25. veebruaril oli omakaitse hetke linna peremees ja selle tõttu teadsid nüüd kaitseliitlased, kus tuleb midagi kaitsta või päästa. Esijoones püüti vallutada lõhkeainete, laske-moona- ja relvade laod. See kõikjal nii sujuvalt muidugi ei teostunud. „Alguses kiskusime iga püssi kui lövi käppade vahelt“, seletavad vanad kaitseliidu veteraanid.

Beckeri tehastes asuvaid relvaladusid ei antud üle. Meil oli aga neid hädasti tarvis. Siis läksid ltn. Erm ja ltn. Freudenstein ühes teiste kaitseliitlastega hulljulgele teole. Vahi ümberkäiku ja pimedust kasutades pugesis nad ladudesse ja tassisid püsse välja. Järgmisel ööl asuti juba edukamale ettevõttele. Pimedas vahte segadusse viies sõideti veoautodega otse lattu, pandi koorem varustust peale ja täiskäiguga linna. Saadi küll kuule järele, aga maksis rõõmustada kallist saagist. Esimese Narva sõitva kaitsealga varustaski kaitseliidu peastaap omal käel hantitud relvadega.

Sakslaste järelt relvade vargus saab mees- tel, eriti noorematel teatud spordiks. Et kaitseliidu mehed olid alatises liikumises vahtkondade ja piilkondade viisi, siis nägid ja kuulsid nad kõik. Sõitsid sakslased mingi kraami-koormaga tänaval, kohe arutati, kas jõuame seda vallutada. Olid mehed küllalt agarad, ronisid nad kurja nägudega koorma otsa, ajasid sakslased pealt maha ja sõitsid oma teed. Nii langesid mitmed autotäied kraami julgete kaitseliitlaste kätte, kes selle toimetasid edasi kindlasse kohta. Oli küll ka juhtumeid, kus sakslased mehi mahalaskmisega ähvardades viisid kraami laevale või rongile.

Hoopis raskem oli küsimus ladudega. Sakslased tahtsid vaid seinad maha jätta. Seepärast toimetati seal mitut viisi: jõuga, omavoliga, kavalusega ja valega. Näiteks sadamas asusid koolipoisid eesotsas Eduard Freudensteiniga mõne lao juure ja seletasid, et neid on sinna vahti pandud ja laod antud nende hoole alla. Kniep-Verner'i aitade võtmed võtab H. Kallau oma kätte ega lase saks-

lasi lihtsalt sisse, kuni olid sunnitud valve kaitseliidule üle andma. Lutheri vabriku lades lüüakse lipnik Suursööt küll oma meeskonnaga tagasi. Seal pidid nad alistuma saksa ülevõimule. Jaamas toimetati ikkagi Lutheri kraamivagunid kõrvale.

Raudteel arenes sama manööverdamine, mis enamlaste lahkudeski. Rikuti vedurid, vagunid, veeti neid kõrvalistele teedele ja Koplisse, kuhu need jäidki. Ainult ettevaatlikumalt tuli nüüd talitada. Väljaviimiseks määratud kuulipildujail ja kahureil võeti külastest lukudki, et nad siis kõlbmatuina jäetakse maha. Nii päästeti palju kraami, mille hulgas oli meile sellal nii tähtsat sõjavarustust. Muidugi suudeti päästa vaid väike osa. Suurem hulk veeti aegamööda näljasele kodumaa-le, rikuti siin või loobiti merre.

Sõjavarustuse merreheitmisest võib veel aru saada, aga riigile kuuluva varanduse, kindluste, majade, ehitusmaterjalide j. m. viimisel hetkel eraisikuile müümine ei lase end enam kuidagi vabandada.

..Nõmme-Väanal, Kosel, Pirital, Viimsis, Naissaarel ja mujal kolisid sõdurid hoonest välja ja müüsid selle lammutamiseks eraisikuile. Igal sammul pidi kaitseliidul kui ainsal kordalooval jõul olema silmad ees ja taga ning käed alati tööd täis. Pole siis ime, kui kuuleme, et sellal vastutustundega mehed ei saanud nädalaid päevi korralikult puhata.

Vabadussõda on iseloomult nimetatud partisaanisõjaks. Selline sõda algas Tallinna kaitseliidu meestel juba novembri alul. Hiljem see laienes üle riigi, siirdus siis rindele ja andis meile võidu, mille üle on põhjust olla uhke meil ja meie järelpõlvedel.

Eesti kaitseliidul tegevusse astudes ei olnud mingit põhikirja. Kui ainsal reaaljõu ei võinudki ükski põhikiri ette näha tema mitmekülgset tegevust. Siin juhtis kõiki vaid üks põhimõte — toimida ausa tahtmisega isamaa kasuks! Nii toimitigi viimasest tänava-valvurist kuni tema juhtideni.

Päevakäsk nr. 2, 14. novembrist sisaldab juba üldisi korraldusi, neidki ainult niipalju kuipalju vajasid olud. Selle deklareerivas

osas ütleb üks lause kõik: „Tund on kätte jõudnud, kus meie iseendid peame kaitsma, kus meie ise maa julgeoleku eest hoolitsema peame. Selles sihis sai asutatud Eesti Kaitse Liit...“ Edasi nähti ette kaitseliitu astumise kord:

„Liitu võib vastu võtta kõiki ausaid eestlasi, kes Liidu sihtidega nõus, peale terroristide ja kaelakohtuliste kurjategijate, varaste ja huligaanide.“

Selle otsuse kohaselt kaitseliit on hakanud riigikaitse organiks — välispool poliitikat.

Riigivastase elemendi kaitseliitu pääsu tõkkena võetakse liikmeid vastu „1) organisatsioonide viisi (tuletõrjujad, organiseeritud töölised ja keskkoolide vanemate klasside õpilased), peale nende võib vastu võtta tarvilisel korral üksikuid eraisikuid nõutavate soovitustega (maal valla täiskogu määramisel).

Liikme hingeliseks pidemeks võeti temalt tõotus ausõna ja allkirjaga „...et ta ennast Liidu distsipliini alla annab; kõige suurema hoolega tema eesmärgist kinni peab ja selle eesmärgi kättesaamiseks valmis on ka sõjariistadega välja astuma.“

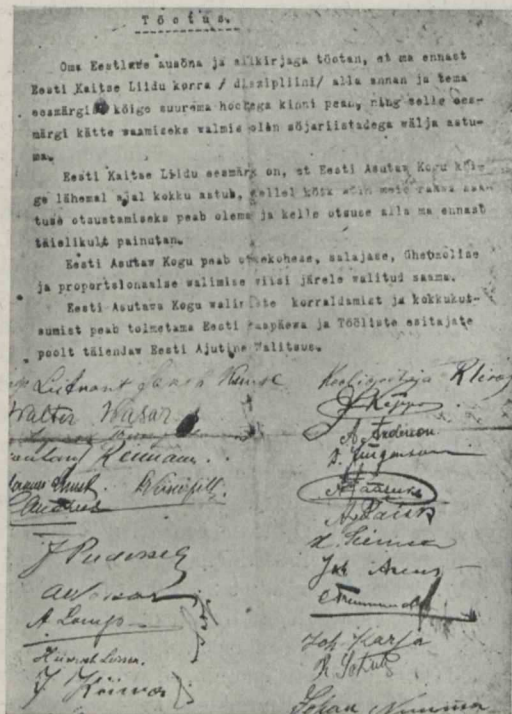
Liidu keskuhatusse nimetati A. Larka, A. Tõnisson, E. Põdder, J. Laidoner, J. Soots, J. Unt, A. Seiman, Reiman, J. Pitka, J. Naaris, A. Pachel, J. Tuksam, Treilman.

Juhatuse esimees Põdder, sekretär Tuksam, varustusvalitsuse ülemaks Reiman. Mõned neist ei tegelnud kaitseliidus üldse mitte. Nagu kindral Laidoner tuli ligi kuu aega hiljem Eestisse, kindral Soots veel hiljem. Polk. Seiman saadeti Narva. Temale järgnes kindral Tõnisson. Kindral Larka oli esialgu sõjaminister ajut. valitsuses. Polk. Reiman määrati kaitseliidu varustusvalitsuse ülemaks, millest kujundati sõjaväe varustusvalitsus. Kaitseliidus teotsesid vaid kindral Põdder, Joh. Pitka, J. Naaris, A. Pachel, J. Tuksam ja Treilman.

Järgnevail päevil algabki massiline kaitseliitu astumine. Alul tulevad küll enamasti need, kes olnud omakaitstes, hiljem ka hoopis uusi. Kõigilt võetakse siinjärgnevale allkiri.

„Töötus.“

Tunnistan oma Eestlase ausõnaga, et ei ole kunagi punasõs sõjaväes teeninud, ega nende poole hoidnud. Valega olen surmanuhtluse ära teeninud.“

Üks kaitseliitlaste töötusi.

Ümber 3000 kaitseliitlaste allkirja kannavad need vandeled. 15. novembriks on ümber 1000 mehe vastu võetud ja relvadega varustatud. 28. novembril, vaenlase sissetungimise päeval on Tallinnas juba üle üle 3300 kaitseliitlaste, 1567 püssi ja 5 rask-kuulipildujaga. Mjal Eestis oli asi alles organiseerimisjärgus.

17. novembri päevakäsk lisab kaitseliitlasele uusi kohustusi. Riigi piirid suletakse igasugusele läbikäimisele, toiduainetega sahkeldamine ja alkoholimüük keelatakse. Neist esimene eeldab ranna- ja piirivalve olemasolu, teine raudtee kontrolli. Et neid ei olnud, siis

tehti endistele piirivalve-ohvitseridele Tõntsule, Saulepale ja Tõnsonile ülesandeks ranna- ja piirivalve korda seada.

Eesti kaitseliidu uue korraldusega said Tallinna ja Harjuma kaitseliidud ühise ülemal. polk. *Kanni*. Nad jäidki ühendatuks kuni 1. jaanuarini 1925. a., millal kumbki moodustati omaette malevaks.

Linn jagunes endist viisi politseijaoskondade järgi ka kaitseliidu jaoskondadesse. Juure tulid mõned uued jaoskonnad nagu sadama, raudtee, postivalitsuse, rahvuslikud vene, saksa ja läti jaoskonnad.

Tallinna kaitseliit oli lühikese ajaga käte leidnud oma ülesanded. Edasi pidi arendama töö ja organisatsiooni täiendamine. Siin sattusime mitmesugusele raskusile.

20. novembri kaitseliidu päevakäskuga kutsutakse kõik liidu teenistuses olevad ohvitserid kokku ja luuakse ohvitseride reserv, kel oli peaaegu ainsaks ülesandeks Ajutise Valitsuse asukoha, praeguse ohvitseride keskkogu ruumide valvamine. See korraldus oli kaunis ebataht. Siin peab küll lubama väljenduda väitel, et oma sõjaväelise kasvatusetõtu on ohvitserid üldiselt halvasti organiseeritud ja uue loojad. Seda paremini nad on küll antud korralduste ja käskluste täitjad. Jaoskondades olid meil ülesanded käes ja asi arenes hoogsasti. Reservis aga, kus oli vaja mingi uue korralduse loomiseks oma algatust, ei osanud ohvitserid olla kuigi kasulikud. Pitka õigeaegsel vahelesegamisel jõuti suurem kahju vältida. Järgmisel päeval anti kaitseliidus teenivaile ohvitseridele uus korraldus, mille järgi nad võivad oma kohalt lahkuda alles siis, kui on leitud kohane asetäitja. Vaatamata selle korralduse kiirele täiendusele sai kaitseliidu organiseerimine sellest tunduvalt kannatada.

Esimesil päevil astus kaitseliitu enam-vähem kindlaid kodanikke. Eemale jäid aga laiad töölismassid, keda enamlaste püüdis omameelseks häälestada ja agiteerisid neid vastutöötamisele. Töölises riigitruuduse kasvatamiseks ja nende jõu kasulikuks rakendamiseks astuti kaitseliidu juhatuse poolt mitmesuguseid samme. Esiteks saadetakse vab-

rikuisse mehed, kes pidid tööliste keskel tegema selgitustööd. Siis lasti neil riigi kuul ja vastutusel jätkata tööd samadel tingimustel, millega seda oli alatud okupatsiooni ajal. Seega hoiti sadade töötute tänavale valgumine. Kel tööd ei olnud, see võis astuda kaitseliitu, saades seal edasi oma palka. Edasi, tööliskonnal lasti vabrikuteviisi valida oma esindajad kaitseliidu keskjuhatusse, kes pidi seal kaitsma nende huve. Nii valisid sadama, Noblessneri, Raudtee tehased, Krulli ja Balti puuvillavabriku töölised oma esindajad kaitseliidu keskjuhatusse.

Need korraldused andsid häid tulemusi. Suurem hulk töölisi tõmmati riigiloomisetoole. Nad said aru oma klassi suurest tähtsusest sel otsustaval silmapilgul. Nähes sellest ka väärilist lugupidamist, haaravad nad varsti relvade järele ja aitasid kõigiti jõudu mööda kasa. Enamlik element jäi eemale, agiteeris ja varus soodsat hetke väljaastumiseks.

Kui Pitka novembri lõpul asub ehitama esimest kaitseliidu soomusrongi, siis oli tal juba tubli salk töölisi headeks abilisteks. 28. novembri õhtul väljus kaitseliidu soomusrong nr. 1. Tallinnast komplekteerituna kaitseliidu tublimate meestega. Nende hulgas oli palju koolipoisse, kes alles teel liinile õppisid käsitama relvi.

Ka teine kaitseliidu soomusrong valmis ja sõitis välja 11. detsembri õhtul. Ta järelt lasti „Dvigateli“ vabriku juures tee õhku. See tegu tõendab, kui kaugele olid enamlased juba jõudnud agitatsiooniga. Enamlaste käsilased püüdsid esijoones saada tööliisi oma mõju alla. Nad suunasid omameelseid astuma kaitseliitu ja varustasid kaitseliidu arvel relvadega. Õigel ajal saadi nende sihtide jälile. Sadakond kahtlastele isikutele väljaantud püsse nõuti varsti tagasi. Aeg oli kiire, kõigil käed tööd täis ja kellelgi ei olnud aega tööliste pilli pikalt puhuda. Nad langesid varsti enamlaste püünistesse ja mõne päeva pärast, 17. detsembril, olid sadama tehased, kus ehitati ja parandati sõjavarustust, rahutuste pöörises. Enamlased panid töö seisma. Sulgesid tehaste ukseid ega annud välja ühtki autot, isegi mitte haavatute jaamast ärave-

damiseks, vaid hakati neid koguni lõhkuma. Õnneks juhtus samal ajal olema Tallinnas parandusel soomusrong nr. 1. See pani sadamas korra maksma.

Sama päeva õhtupoole enamlaste agendid ajasid tööliismassid eksiteele ja tahtsid hajutada Ajutist Valitsust. Ühe ohvitseri juhatusel liikuva tugeva piilkonna ajasid nad Vabadusväljakul laiali. Siirdusid siis Harju tänavat mööda raekoja ette, kus tungisid soomusrong nr. 1. veltveebel Saalile kallale, lastes ka mõned paugud õhku. Paukude peale jõudsid kohale kindral Põdderi ja al. polk. Kanni saadetuna kaks piilkonda. Üks Pikalt, teine Apteegi tänavalt, enamasti koolipoisid. Taibates olukorra tõsidust, avasid koolipoisid märatsejate peale tule. Mässav jõuk jooksis laiali, jättes maha paar surnut ja mõned haavatud. Ajutise Valitsuse, praegusse vabariigi ohvitseride keskkogu ruumidesse nad ei jõudnud tungida. Koplist raekoja juure siirduvalle jõugule saadeti vastu teine kaitseliitlaste piilkond. Ka see jõuk hajutati.

Noor oli vabariik ja noored olid tema esimesed kaitsjad. Õpilaste-noorurite õnnistav käsi otsustas riigipöörde katse meie kasuks.

17. detsembri sündmused juhtisid võimude tähelepanu asjaolule, et ilukõnedega ega sädelevate manifestidega ei looda uut Eestit. Kereniski kõneles kuni enamlased võtsid võimu ja ta jäi üksinda. Enamlased ka enam ei kõnelnud, vaid teotsesid. Tegudele pidi siirduma ka Ajutine Valitsus. Esimeseks sammuks oli Tallinna ja Harjumaal kaitseliidu ülem al. polk. Kanni määramine sõjaprokuröriks. Tema asemele toodi Haapsalu kaitseliidu ülem al. kpt. Th. Rõuk. Korraldumiseks oli vaja mitte üleskutseid, vaid käske. Kask eeldas täideviimist või vastasel puhul kohut ja karistust. 29. novembril väljakuulutatud sundmobilisatsiooni ja sõjaseadust hakati energiliselt ellu viima.

Ajutine Valitsus nimetab 17. det. kindral Põdderi Tallinna linna, Harju-, Lääne- ja Järvamaakondades ja linnades sõjaväe ülemjuhatajaks, kes kõiki abinõusid tarvitades peab korra alal hoidma. Temalt ja tema nimel ilmubki lähemal päevil tosina võrra krõ-

bedasisulisi päevakäske ja korraldusi, mis näitavad kindlust ja julguse tõusu. Vabadussõja algupoolel oli meil kaks rinnet: välisel võitlesid rahvaväelased, sisemisel kaitseliit. Novembrist detsembrini osutus siserinne isegi raskemaks välisest.

Muuseas korraldatakse tänavliikumist, piilkondade õigusi ja kohustusi ning käsk kõigile avalike ametikohtade ja asutuste ametnikele *astuda kaitseliitu*.

Selle korralduse tõttu tõusis hoogsasti Tallinnas kaitseliitlaste arv. Kindral Põdder käis isiklikult asutustes ajamas ametnikke piilkondadesse ja sõjaväelistele õppustele, vahet tegemata kirjutaja ja kantsleile ülema vahel.

Majaperemehed olid üldiselt kaunis visad kaitseliitu astumisega. Neile anti 11. jaanuaril 1919. a. käsk iga kolme maja kohta saata üks majaperemehes kaitseliidu teenistusse. Edasi, nad esitagu oma majades elavate meeskodanike nimekirjad, et oleks neid võimalik käsutada. Kaitseliit mehi mobilisatsioonist ei vabastanud. Seega jäid read seal harvemaks ja neid tuli täiendada. Paljudki Tallinna kodanikud pahandusid kindral Põdderi korraldustest, aga nad jõudsid varsti arusaamisele, et riigi loomine ja kaitse nõuavad kõigi kodanike, esijoones aga kindlamate ja jõukamate kaas- ja koostööd.

17. detsember juhtis Pitka tähelepanu soomusrongide ehitamise hoost ühele teisele olulisele, aga unustatud riigikaitse alale. Nimelt enamlased olid teinud ettepaneku meie ainisa sõjalaeva „Lembitu“ (end. „Bohr“)

K. L. liikme tunnistus Vabadussõja ajal.

meeskonnale pöörata kahurid linna poole ja toetada merelt riigipööret. Soomusrong nr. 1 sõidab seekord J. Pitkata liinile. J. Pitka asub siitpeale merejõude korraldama. Esimesed sellekohased väga laiaulatuselised volitused temale kannavad 17. detsembrikuu päeva. Ta jääbki merele Vabadussõja lõpuni. Siitpeale ta jääb eemale ka kaitseliidu tööst.

11. jaanuaril 1919. a. antakse sõjaministritele õigus kõiki eesti kodanikke kutsuda kaitseliidu teenistusse. Siitpeale kaitseliit saab sundorganisatsiooniks. Meeste kaitseliitu vastuvõtuks moodustati 12-liikmeline komisjon, mille esimeheks oli H. Väljamaa ja abiks Joh. Soonike.

Kaitseliitu värbati mehi, kes antud momendil ei kuulunud mobilisatsiooni alla 16—60 aastani. Mehed jagati kahte kategooriasse: I kategooria 16—45 a. terved mehed, II kategooria 16—45 a., kes I kategooriasse ei kõlvanud ja mehed 45—60 aastani. Mõlema kategooria mehed jagati kaitseliidu jaoskondade järgi roodudesse. I kat. meestega alustati õppusi. Alul 2—4 tundi päevas. Vaenlase riigi piiridest väljaajamise järele harjutati kord ja kaks nädalas. Harjutusi pidasid Tallinnas asuvatest väeosadest komandeeritud instruktorigid, ohvitserid ja allohvitserid. Kuna jaoskondadest olid ohvitserid kutsutud tegev- väkke.

Nii jäid meeste väljaõppe aja ja aineli- sed kulud ära. Kaitseliit andis neile tarvilised oskused, ja mobilisatsiooni puhul võidi nendega varsti lahingusse minna. Näiteks, juuni alul oli Tallinnas I kategooria mehi 287 — kõik õpetatud, II kategooria mehi üle 7000, kellest veel pooled õpetamata. Augusti lõpuks langeb õpetamatute arv tunduvalt.

Relvi oli kaitseliitlasil õige vähe, jätkus vaid (1 püss 10 mehe peale) laskeharjutusiks. Rivi-drill tehti püssideta.

Kaitseliitlased täitsid mitmesuguseid ülesandeid. Tähtsamad neist olid öised piilkonnad. Kogu sõja ajaks jäi Tallinnas öise liiklemise keeld, siis oli iga öösi väljas 60—100 piilkonda, kogusummas 200—400 meest. Vahiteenis- tus asutuste juures ja päevased piilkonnad olid hoopis vähem koormavad.

Kaitseliitu tema ülesannete juures aitas 14. detsembril 1918. a. kujundatud *Tallinna kooliõpilaste rood*. Hiljem nimetati see ümber pataljoniks. Kooliõpilaste arv kõikus 400—500 ümber, kellest ligi pooled olid väljas mitmesugustes löökväeosades. 27. novembril loeti Narvas 4. polgu juures 109 koolipoissi, kellest suurem hulk Tallinnast ja 25 kalevlast. Teised Tallinnast sinna saadetud kaitseliitlased kuulusid 4. polgu koosseisu. Peale nende kuulus soomusrongide meeskondade koosseisu palju Tallinna kaitseliitlasi.

16. novembri vabatahtlike värbamisega loodeti kokku saada 21—35 aasta vanustest meestest 25.000 rahvaväge. Kui need üleskutsed 28. novembriks ei annud tagajärgi, siis kuulutati 29. novembril 21—24 aastaste meeste mobilisatsioon. Iga maakond pidi 1. detsembriks oma linna koondama ühe polgu võrd mehi. Ka see korraldus täitus visalt. Enamlaste rinne lähenes igapäevaga Tallinnale. Nüüd viivad seltskonnategelased Tallinnas selle korralduse alusel läbi kodanike hulgas

„kõlblise mobilisatsiooni“. 18. detsembril asuti formeerima I Tallinna kaitsepataljoni. Ühel päeval leidsid kindlad isamaalised kodanikud kodust kutse ilmuda kaitseliitu. Vastuvõtt toimus ühegi arstliku komisjonita. Esimesed kümme meest said püssid, hakkasid õpust pidama ja töid lisaks oma kindlaid sõpru. Nii oli 10. jaanuariks 1919. a. kogunenud pataljoni ümber 600 mehe. 13/14. jaanuari ööl sõitis pataljon välja rindele kpt. O. Sternbecki juhatusel. Minnes mõeldi küll Tartu vallutada, aga kuperjanovlased ja soomusrongid olid 14. jaanuaril teinud juba selle töö. 16. jaanuaril asub pataljon rindele Reola mõisa joonel, kus ta sai ka esimese tuleristimise. Pataljon oli kaitseliidu organisatsioonina „vabatahtlikult mobiliseeritud“ väeosa ja hiljemgi koheldi neid kaitseliiduna kuni mai alul muudeti 8. rahvaväe polguks. See oli Tallinna kindlamate ja jõukamate kodanike esimene annus rindele. Hiljem moodustati veel teine Tallinna kaitsepataljon. 15. veebruaril valmistub temagi rindele sõiduks.

Osa Tallinna kaitsepataljonist rindele sõidu eel 1919. a. jaanuaris.

Eesti Kaitseliidu jaoskonnad.

Linn jagunes endist viisi politseijaoskonnade järgi ka kaitseliidu jaoskondadesse. Kuna see moodus oli kõige sobivam korrahoiuks. Juure tulid mõned uued nagu sadama, raudtee, postivalitsuse jaoskonnad. Ka mõne suurema ametiasutuse ja ministeeriumi ametkonnad moodustasid rühmi oma varanduste kaitseks. Peale nende moodustati vähemusrahvuste — vene, sakas ja läti kaitseliidu koondised.

I jaoskonna staap asub V. Batarei 10, hiljem kolis V. Kalamaja tn. 33. Jaoskonna juhataja oli alul lpn. B. Abrams, Karl Busch ja Alfred Althaus abideks. Selle jaoskonna piires oli palju vabrikuid ja kehvikute aguleid, mispärast tal peale sakslastelt varanduse ülevõtmise oli tihtigi tegemist enamliku elemendiga. Kord leiti Puuvilla vabriku juures enamlaste relvade ladu, püssid ja kuulipilduja. 22. novembril saadeti I jaoskonnast Narva korda pidama 15 kaitseliitlast, kus nad töötasid kuni Narva langemiseni 4. polgu koosseisus. Detsembri keskel oli jaoskonnal ümber 100 püssi ja 254 meest, kes öösiti käisid piilkondades. Majaperemehed on otsustanud endi hulgast saata 4 meest jaoskonna ülemale abiks teiste majaperemeeste kaitseliitu organiseerimiseks. See korraldus näib siiski arenevat visalt.

Nii jaoskondade juhataste nimeline koosseis kui ka meeste arv muutus tihti, siis pole võimalik neid pidevalt jälgida. Pikemat aega püsis juhatajana Karl Busch.

II jaoskonna juhatajaks oli lpn. Eugen Dreverk, abid ltn. Schultz ja al. ltn. Artur Reisberg. Jaoskond otsis kaua endale staabi ruume. Vahepeal asus koguni kaitseliitlase Kreose erakorteris. Alul oli jaoskonnas vähe mehi. Valveteenistus muutus laialise ala tõtu üliiraskeks. 17. detsembri sündmused tõid suurema juurevoolu. Ka Narva saadeti kümme jaoskonna ülemat lpn. Dreverkiga. Jaoskonna ülemaks määrati ltn. Schultz. Jaanuari lõpul 1919. a. saadi püsivamad ruumid Hollandi tn. 48. Seks ajaks o'i ka ligi 900 liiget jaoskonnas.

Ltn. Schultzi surres 26. aprillist 1919. a. jääb jaoskonna ülemaks Anton Priskal.

III jaoskonna staap asus Puuvilja tn. 9. Alul oli jaoskonna ülem al. kpt. Schmidt, abid ltn. Stokeby ja s.-am. L. Kerde. See jaoskond oli hästi organiseeritud. Esimesel päeval tõusis liikmete arv 150. Ainult suur puudus oli relvadest. 24. novembril läks kpt. Schmidt ühes oma paarikümne kaitseliitlasega Narva rindele. Jaoskonna ülemaks määrati nüüd eraisik Oskar Prual. Siin määravad majaperemehed iga kolme maja kohta vähemalt ühe isiku kaitseliidu teenistusse. Pole see võimalik, siis peavad nad seks palkama mehe.

Ka selles jaoskonnas ülal Lasnamäel ja mujal oli kahtlast elementi, kelle liikmeksvõtmisest tuli hoiduda. Hoolimata Pruali etevaatusest liikmete vastuvõtul sattus talle käskjalgadeks kaks kommunisti — vennad Klemmid, kes tuli anda väljakohtu kätte.

IV jaoskond asus Ahju tn. 2. Jaoskonna ülem lpn. Platon Kuusik, abid Joh. Triumph ja Valter Pajusson. Lpn. Oskar Suursööt sai hiljem Pajussoni asemele abiks ja pärast jaoskonna ülemaks. 25. novembril sõitis jaoskonnast Narva rindele lpn. Suursööt ühes 30 mehega. Detsembri keskel otsustasid majaperemehed kaitseliidu teenistusest osa võtta ühel alusel teiste kaitseliitlastega. Ainult kui maja liig väike, siis vabastatakse neist kohustustest. Naismajaomanikud peavad palkama enese eest mehe kaitseliitu.

Üleskihutatud töölised muutusid rinde Tallinnale lähenedes kaitseliitlaste vastu väljakutsuvamaks. Jaanuari alul ähvardati kaitseliitlasi juba ülespoomisega. Lapsedki teadsid seletada, et mammad valmistavad toite, sest homme tulevat Peterburgi onud külla.

V jaoskonna staap asus alul ühes poekes, siis Kordese tn. 4. Westholmi koolimajas. Jäi viimaks peatuma Falgi aia majas. Jaoskonna juhataja ltn. Joh. Lepp, abid lpn. Orav ja Müllersdorff. V jaoskond koondas oma jaoskonda mõne päeva jooksul 188 meest, kuigi vastuvõtu juures nõuti ikkagi kahe en-